

Leeftijd

of leef-tijd?

Een onderzoek naar het anticiperen van de jongere beroepsbevolking op de stijgende AOW-leeftijd.

Leeftijd of leef-tijd?

‘In welke mate anticipeert de jongere beroepsbevolking op de stijgende AOW-leeftijd in relatie tot de oudedagvoorziening?’

Roos van der Meiden, 4BP
Bedrijfskunde en Agribusiness, Hippische Bedrijfskunde
Aeres Hogeschool Dronten
Rotterdam, maart 2019
Afstudeerdocent: Dhr. G.W. Stoffer

DISCLAIMER

Dit rapport is gemaakt door een student van Aeres Hogeschool als onderdeel van zijn/haar opleiding. Het is géén officiële publicatie van Aeres Hogeschool. Dit rapport geeft niet de visie of mening van Aeres Hogeschool weer. Aeres Hogeschool aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor enige schade voortvloeiend uit het gebruik van de inhoud van dit rapport.

Voorwoord

Voor u ligt de scriptie 'Leeftijd of leef-tijd?'. Dit afstudeeronderzoek is uitgevoerd in het kader van mijn afstuderen aan de Aeres Hogeschool Dronten, opleiding Hippijsche Bedrijfskunde. Het afstudeeronderzoek is gericht op het anticiperen op de verschuivende AOW-leeftijd, vanuit het oogpunt van de jongere beroepsbevolking.

Pensioen heeft altijd mijn interesse gehad. Het zal wellicht een combinatie zijn van de liefde voor cijfers en het willen vermijden van nare verrassingen zijn, want een heleboel andere jongeren vinden pensioen vooral iets ingewikkelds wat nog erg ver weg is. Ik hoop met mijn onderzoek een bijdrage te leveren aan het pensioenbewustzijn onder jongeren door ze op een begrijpelijke manier inzicht te geven in de gedachten en het gedrag van andere leeftijdsgenoten.

De heer Stoffer heeft mij als afstudeerdocent zeer goed begeleid tijdens het schrijven van het afstudeerwerkstuk. Dankzij zijn snelle en goede feedback kreeg het onderzoek een steeds betere richting. Daarnaast wil ik graag iedereen die een bijdrage heeft geleverd aan het onderzoek bedanken. Tot slot wil ik mijn familie en naasten bedanken voor de aanmoediging en hulp die zij geboden hebben tijdens het proces.

Roos van der Meiden

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	3
Samenvatting	5
Abstract.....	6
Inleiding.....	7
Materiaal en Methode.....	12
Resultaten	14
Beeldvorming respondenten	14
Welke beleving speelt er bij de jongere beroepsbevolking ten aanzien van de stijgende AOW-leeftijd?.....	16
Welke behoeften zijn er ten aanzien van de oudedagsvoorziening?	17
Welke factoren spelen een rol bij deze behoeften?	19
In welke mate is er al actie ondernomen ten aanzien van de oudedagsvoorziening?	20
Discussie	22
De beleving van de jongere beroepsbevolking ten aanzien van de stijgende AOW-leeftijd	22
Behoeften ten aanzien van de oudedagsvoorziening	23
Factoren die een rol spelen bij pensioenbehoeften	23
Mate van actie ten aanzien van de oudedagsvoorziening	23
Conclusie	25
Aanbevelingen	27
Aanbevelingen vervolgonderzoek	27
Bibliografie	29
Bijlage I Enquêtevragen	31
Bijlage II resultaten open vragen enquête	34
Bijlage III Aanvullende vragen	41
Bijlage IV Resultaten aanvullende vragen	42

Samenvatting

Op 65 jarige leeftijd met pensioen gaan, voor langere tijd zag dit er hetzelfde uit, het leek zelfs bijna een vast gegeven. Maar dit is veranderd, door vergrijzing is één van de 3 pijlers van het pensioenstelsel, de AOW, onbetaalbaar en daarmee onhoudbaar geworden. Daarom wordt de AOW-leeftijd stapsgewijs opgehoogd naar uiteindelijk 67 jaar en 3 maanden in 2022 waarna hij mee zal stijgen met de levensverwachting. Men zal een aantal jaren langer door moeten werken tot men recht heeft op een AOW-uitkering.

Omdat de jongere beroepsbevolking nog de meeste tijd heeft om zich voor te bereiden op de hogere AOW-leeftijd, is het doel van dit onderzoek te achterhalen wat de invloed van de stijgende AOW-leeftijd is ten aanzien van hun pensioen. Dit heeft geleid tot de volgende onderzoeksvraag: 'In welke mate anticipeert de jongere beroepsbevolking op de stijgende AOW-leeftijd in relatie tot de oudedagvoorziening?'. De jongere beroepsbevolking omvat hierbij de leeftijdscategorie 20-35 jaar.

Door middel van een enquête en aanvullende vragen is inzicht verkregen in de gedachtegang en het gedrag van de jongere beroepsbevolking aangaande de stijgende AOW-leeftijd en hun pensioen(voorbereiding). Uit de resultaten is gebleken dat men van mening is dat een stijging van de AOW-leeftijd er toe leidt dat het (fysiek) niet vol te houden is om tot de AOW-leeftijd door te werken. Echter blijkt tegelijkertijd dat een grote meerderheid van de jongere beroepsbevolking nog niet is begonnen aan de persoonlijke pensioenvoorbereiding. Hieruit blijkt dat de jongere beroepsbevolking nagenoeg niet anticipeert op de stijgende AOW-leeftijd.

Aan degene die bang zijn dat het (fysiek) niet mogelijk is om hun werk vol te kunnen houden tot de nieuwe AOW-leeftijd zijn er twee aanbevelingen. Begin zo vroeg mogelijk met de pensioenvoorbereiding om voorbereid te zijn op de jaren die overbrugd moeten worden tot er recht is op een AOW-uitkering. Wanneer dit niet mogelijk is wordt aangeraden om de arbeidsomstandigheden te verbeteren door aanpassingen op het werk of zelfs het veranderen van baan.

Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op een verdieping van een aantal constatering binnen dit onderzoek. Zoals de "angst" dat het (fysiek) niet vol te houden is om door te werken tot een hogere AOW-leeftijd, de gedachtegang achter de wens om eerder te stoppen met werken of de mogelijkheden van flexibel pensioen. Daarnaast kan het onderzoek herhaald worden wanneer de situatie van de gestegen AOW-leeftijd niet meer "nieuw" is, om te kijken of er een verschil in uitkomst is.

Abstract

For a long time retirement at the age of 65 was a given, but because of the aging population, this has changed. One of the three pillars of the current system for retirement is the “general law for the elderly” (AOW)-benefits system. This has become financially impossible, due to a rising age of the general population and, therefore, an unviable system. One of the first measures the government took was to raise the age at which one is eligible for AOW-benefits. This age will be raised gradually to 67 years and 3 months in 2022, after which it shall be raised according to the general life expectancy. People will now have to continue to work on for years, before they are eligible for AOW-benefits.

Because the young people in today's working population have the most time to prepare themselves for this new measure, the target of this paper is to find out what the influence of all this is with respect to their own retirement. This has led to the following main question: ‘To what extent does the young working population anticipate the rising state retirement age in relation to retirement provision?’. The young working population was defined as people between the ages of 20 to 35 years.

Through a questionnaire and follow-up questions insight was attempted to be gained in the thought process and behavior of the young working population with respect to the raising age for AOW-benefits and their actions towards their own retirement. One of the conclusions is that people feel that they cannot (physically) handle their current jobs until they are eligible for AOW-benefits. At the same time, another conclusion of this paper is that a large proportion of the younger workforce has not yet begun to prepare themselves for a rising age of AOW-benefits. This leads to the conclusion that the young working population does almost nothing to anticipate this rising age for AOW-benefits.

A recommendation is that people, who think they cannot (physically) handle their jobs in the face of this new age-limit, start as early as possible to prepare themselves for retirement, so they can bridge the years until they are eligible for AOW-benefits. If this is not possible, it is recommended to improve the working conditions, or even change their jobs.

A suggestion for further research in this area is deepening a number of observations of this research. For instance to get to the bottom of the fear that it is (physically) not felt feasible to reach the new age-limit, the thought process which leads to the desire to stop working early, or the possibility for a flexible pension. Also the results of this study can be replicated at a later point in time, when this measure is no longer new, to see if there is a change in results.

Inleiding

‘Met pensioen gaan’. Dagelijks berichten de media over zaken die hiermee te maken hebben. De vanzelfsprekendheid van de gang van zaken rondom pensionering gedurende de afgelopen halve eeuw is verdwenen. De maatschappelijke discussie is fel, evenals de protesten en veel mensen maken zich zorgen voor en over de toekomst. De politieke verdeeldheid is groot en vooralsnog is er geen sluitend nieuw plan. Ouderen praten over dit onderwerp omdat het pensioen nadert en jongeren praten erover omdat alle zekerheden op de helling staan. De student vroeg zich hierdoor af in hoeverre en op welke manier Nederlandse jongeren anticiperen op de veranderende situatie.

In Nederland ontstond na de Tweede Wereldoorlog nog niet direct een staatspensioen, maar in 1947 werd de Noodwet Ouderdomsvoorziening ingevoerd door Willem Drees (Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid in het kabinet Beel I). Deze voorziening betrof een uitkering aan mannen en alleenstaande vrouwen vanaf 65 jaar die onvoldoende eigen inkomsten hadden. Met deze voorziening kwam er een einde aan de tijd dat kinderen verplicht waren om hun ouders te onderhouden, of indien men kinderloos was, afhankelijk werd van liefdadigheid. De uitkering was een recht, geen gunst en hierdoor kwam de noodwet dicht in de buurt van een staatspensioen, hoewel deze om politieke redenen niet zo genoemd mocht worden. In 1957 werd deze voorziening vervangen door het huidige pensioenstelsel: de Algemene Ouderdomswet.

Het Nederlandse pensioenstelsel is een van de beste ter wereld en staat al jaren, afwisselend met Denemarken, op plaats 1 of 2 van de Global Pension Index (Mercer, 2018). Met pensioen gaan in Nederland zag er derhalve voor langere tijd hetzelfde uit, het leek zelfs bijna een vast gegeven. Het Nederlandse pensioenstelsel is gebaseerd op 3 pijlers: AOW¹, aanvullende pensioenopbouw via de werkgever en een eventuele individuele aanvulling middels pensioenverzekeringen (Rijksoverheid, z.d.). Bij het behalen van de 65 jarige leeftijd kon men stoppen met werken en vanaf dat moment een uitkering ontvangen: de Algemene Ouderdomswet (AOW). Echter, sinds enkele jaren is het pensioenstelsel aan verandering onderhevig.

De AOW-uitkering is gebaseerd op een omslagstelsel. Dit houdt in dat de huidige werkenden premie betalen welke gebruikt wordt voor de AOW-uitkering van de huidige uitkeringsgerechtigden. Het is dus niet zo dat men, in tegenstelling tot wat veel mensen denken, een eigen AOW spaarpot opbouwt tijdens de werkende jaren. Doordat er in Nederland sprake is van vergrijzing en een hogere levensverwachting is het stelsel echter onhoudbaar geworden. Er komen naar verhouding steeds meer ouderen bij, die daarnaast door met name een betere volksgezondheid en medische technologie ook nog eens langer leven en dus langer aanspraak maken op de AOW. De regeling wordt in zijn huidige vorm daardoor onbetaalbaar en dus onhoudbaar.

Een eerste maatregel die is genomen door de overheid betreft pijler 1: de pensioenleeftijd. De oorspronkelijke AOW-leeftijd van 65 jaar werd stapsgewijs verhoogd naar, momenteel, 67 jaar en 3 maanden. Onder invloed van de economische crisis die inzette in 2008 veranderde pijler 2, de uitkeringen die worden opgebouwd via de werkgever. Deze uitkeringen zijn bevroren of volgen de indexering niet en vallen daardoor qua koopkracht lager uit dan verwacht. Twee van de drie pijlers van het pensioenstelsel, de pijlers waar je individueel, behalve door te stemmen, geen invloed op kunt uitoefenen zijn veranderd. Bovendien gold pijler 2 tot voorkort voor vrijwel

¹ Algemene Ouderdomswet

het grootste deel van de werkende bevolking, maar door de razendsnelle opkomst van de zogeheten ZZP-ers, is deze pijler voor veel mensen vervallen.

In 1956 was de verhouding werkenden versus AOW-ontvangers 6:1. In 2016 was de verhouding 3,3 : 1. In de toekomst, volgens de prognoses rond 2040, zal deze verhouding zelfs dalen naar 2,6 werkenden op 1 AOW-ontvanger. Bij deze berekening, uitgevoerd door het CBS, wordt er rekening gehouden met een gemiddelde uitkeringsperiode van 18 jaar (Rijksoverheid, z.d.). Zoals eerder beschreven stijgt naast het concrete aantal ouderen ook de levensverwachting van die ouderen. In 1957 bedroeg, bij het invoeren van de AOW regeling de algemene levensverwachting 72,97 jaar. In 2017 is deze levensverwachting gestegen naar 81,73 jaar. Daarnaast is de resterende levensverwachting op 65 jaar tussen 1957 en 2017 met 5 jaar gestegen, van 15,14 naar 20,30 jaar (CBS, 2018). Naast dat er dus meer mensen de AOW leeftijd bereiken, ontvangen deze ook gemiddeld 5 jaar langer een uitkering. Om de regeling desondanks toch betaalbaar te kunnen houden en deze daarmee te kunnen behouden als basisvoorziening is in 2015 overeengekomen dat de AOW-leeftijd stapsgewijs verhoogd wordt. Per 2018 wordt deze leeftijd verhoogd naar 66 jaar en in 2021 naar 67 jaar. Vanaf 2022 zal de AOW-leeftijd meestijgen met de levensverwachting in Nederland (CBS, 2014). Voor 2040 wordt verwacht dat de resterende levensverwachting van 65-jarigen rond de 22,8 jaar zal liggen (CBS, 2016), waardoor, bij onveranderd beleid, de verwachte pensioenleeftijd 69 jaar en 6 maanden zal zijn.

Niet alleen Nederland heeft te maken met het verschijnsel vergrijzing. Een heleboel andere landen wereldwijd worstelen ook met de vraag hoe de gevolgen van de vergrijzing van de bevolking gerelateerd aan de arbeidsmarkt opgelost kunnen worden. In het rapport 'Pensions at a Glance' dat in 2017 uitgebracht werd door de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) wordt de meest recente informatie weergegeven over hoe verschillende landen omgaan met de vergrijzing en de effecten hiervan op de arbeidsmarkt en pensioenen. Uit dit rapport blijkt dat meer dan de helft van de landen kiest voor een verhoging van de officiële pensioenleeftijd. Net zoals Nederland hebben Denemarken, Finland, Portugal en Slowakije de verhoging van de pensioenleeftijd gekoppeld aan de levensverwachting. Daar tegenover staat dat er ook een aantal landen zijn die weigeren om de pensioenleeftijd te verhogen, de verhoging zelfs hebben teruggedraaid, of van plan zijn dat te doen (Canada, Tsjechië, Italië en Polen). De officiële pensioenleeftijden van de verschillende landen zullen hierdoor behoorlijk uit elkaar gaan lopen (OESO in Oude Mulders, 2018).

Afgezien van de financiële zekerheid na het werkende leven is er ook nog de kwaliteit van leven. Een hogere levensverwachting betekent niet per definitie ook een langer gezond en fit leven. Zoals een paar alinea's hiervoor geschreven betreft de levensverwachting in Nederland in 2017 81,73 jaar. Echter, de levensverwachting zonder lichamelijke beperkingen ligt 10 jaar lager: op 71,95 jaar. En wanneer er gekeken wordt naar de levensverwachting zonder chronische ziektes daalt deze zelfs naar 43,7 jaar (CBS, 2018).

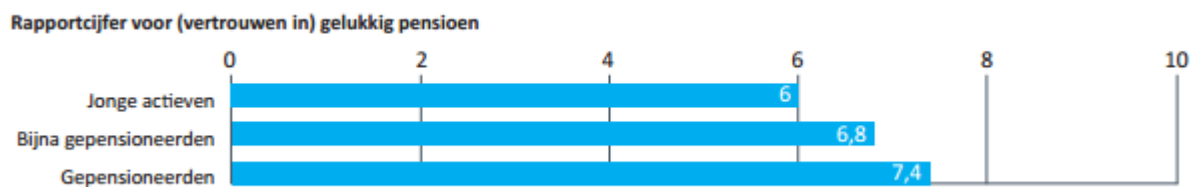
Er zijn grote verschillen in fysieke en geestelijke belasting van de werkende bevolking. Zware fysieke en geestelijke belasting kunnen zorgen voor overbelasting waardoor men eerder wil of zelfs moet stoppen met werken. Onder zware fysieke belasting kan verstaan worden: zwaar werk (tillen en dragen), werkhoudingen (zowel statisch als dynamisch), repeterende bewegingen en energetische belasting (aan de bloedsomloop, ademhaling en stofwisseling) (Peereboom, 2002). Zware geestelijke belasting in het werk houdt onder andere in een hoge werkdruk, zware emotionele belasting, weinig of teveel afwisseling in het werk, veel verantwoordelijkheid of een slechte relatie met de leidinggevende. Anderzijds kan een lichte fysieke en/of geestelijke belasting tijdens het werk juist een motivatie zijn om langer door te

werken, dit om het lichaam en de geest fit te houden. Kortom, er zijn mensen die graag door willen blijven werken en mensen die graag eerder willen stoppen, allemaal met uiteenlopende, maar geldige redenen. Een leeftijdsgrens is een politieke afspraak, maar heeft niet voor iedereen dezelfde gevolgen. In de huidige discussie speelt ook de emotionele beleving van de verhoging van de pensioenleeftijd een belangrijke rol. Hoe vindt men een oplossing waarbij de meeste mensen zich gehoord en begrepen voelen?

In de huidige literatuur zijn verschillende onderzoeken aangaande pensioen te vinden. Er kan een duidelijke tweedeling in deze onderzoeken worden geconstateerd: onderzoek naar pensioen in zijn algemeenheid en onderzoek naar aanleiding van de stijgende AOW-leeftijd.

Wat betreft het pensioen in zijn algemeenheid: in 2015 heeft Delta Lloyd onderzoeken gedaan naar pensioen in Nederland. Uit het eerste onderzoek blijkt dat tevreden werknemers gemiddeld vijf jaar later met pensioen willen gaan dan ontevreden werknemers. De gewenste pensioenleeftijd blijft dalen, het meest bij jongeren, terwijl de concrete pensioenleeftijd blijft stijgen. Tenslotte vrezen werknemers dat zij langer door zullen moeten werken dan haalbaar voor hen is (Delta Lloyd, 2015).

Uit het tweede onderzoek over wat bijdraagt aan een gelukkig pensioen (een vergelijking tussen Nederland, België, Denemarken en Zweden over de totale beroepsbevolking) blijkt eveneens dat werknemers die tevreden zijn over hun baan bereid zijn langer te werken, waarbij het plezier in het werk de belangrijkste factor is. Met uitzondering van de Belgen, bij hen is het salaris doorslaggevend. Meer dan de helft van de Nederlanders (60%) is niet van plan om langer door te werken en bereidt zich hier dan ook (nog) niet op voor. Het senioren personeelsbeleid van de werkgevers sluit onvoldoende aan bij de wensen van de werknemers. In onderstaande afbeelding is te zien dat reeds gepensioneerden hun pensioengeluk het hoogst beoordelen, jongeren zijn hier het meest pessimistisch over. De belangrijkste factor voor een gelukkig pensioen blijkt financiële zekerheid (Delta Lloyd, 2015).

Figuur 1. Rapportcijfer voor (vertrouwen in) gelukkig pensioen (Delta Lloyd, 2015)

Afbeelding 1. Rapportcijfer voor (vertrouwen in) gelukkig pensioen (Delta Lloyd, 2015)

Uit het onderzoek door het Nibud blijkt dat werknemers wel graag een goed pensioen willen hebben, zich realiseren dat daar iets voor moet worden gedaan, maar dat er een discrepantie is tussen het weten en het uitvoeren. Door de meeste mensen wordt alles rondom het pensioen beoordeeld als moeilijk en ingewikkeld, een remmende factor. Het zou voor consumenten gemakkelijker moeten worden gemaakt om goede begeleiding te krijgen om het inzicht in het eigen pensioen en de financiële mogelijkheden en onmogelijkheden te vergroten (Van der Schors, & Warnaar, 2015).

Daarnaast zijn er door de verandering in de AOW ook onderzoeken naar de verschuiving van de AOW-leeftijd. EenVandaag heeft in 2017 samen met MKB-Nederland een onderzoek gehouden onder werkgevers en werknemers over de verhoging van de AOW-leeftijd. Hoofdconclusie is dat zowel werkgevers (51%) als werknemers (63%) de verhoging van de AOW-leeftijd een slechte zaak vinden. Beide groepen zouden terug willen naar de voormalige leeftijd van 65 jaar. Werkgevers zijn huiverig voor extra kosten in verband met mogelijk meer

ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid. Werknemers vrezen de latere leeftijd misschien niet te zullen halen en op latere leeftijd ontslagen te zullen worden, omdat zij mogelijk minder productief zullen zijn. Dit laatste door de blijvende stijging van de werkdruk en het niet mee kunnen komen met de technische ontwikkelingen. Overigens denkt 33% van de ondervraagde werknemers wel langer door te kunnen werken. Er blijkt zowel bij werknemers als werkgevers draagvlak te zijn voor een eerdere AOW-uitkering aan mensen met een zwaar beroep. Wat een 'zwaar beroep' dan precies is, is nog niet duidelijk. Tenslotte zijn veel werknemers van mening dat het eerlijker zou zijn om de AOW-uitkering te relateren aan het aantal arbeidsjaren in plaats van aan de stijgende levensverwachting.

Werkgevers geven in het vorige genoemde onderzoek aan voorstander te zijn van een flexibele AOW-leeftijd, maar onderzoek van de SEO laat zien dat de flexibilisering van de AOW-leeftijd geen invloed heeft op de daadwerkelijke leeftijd waarop men met pensioen gaat (Kok, Kroon, Lammers, Van Soest, & Ter Weel, 2017).

In opdracht van het wetenschappelijk bureau 50PLUS is er een onderzoek uitgevoerd naar de kosten en opbrengsten van het terugbrengen van de AOW-leeftijd naar 65 jaar, waarbij er wordt uitgegaan van de toekomstige AOW-leeftijd van 67 jaar. Hieruit bleek dat 40% van de bezuinigingen die voortkomen uit het verhogen van de AOW-leeftijd op zullen gaan aan hogere uitgaven aan andere sociale uitkeringen, zoals voor werkloosheid en arbeidsongeschiktheid. Op korte termijn blijken de kosten voor het terugdraaien van de AOW-leeftijd verhoging lager dan wanneer hier mee gewacht wordt, dit omdat de AOW-leeftijd momenteel nog geen 67 bedraagt (De Koning, Gelderblom, Gravesteijn, & De Vleeschouwer, 2017).

Wat betreft jongeren en pensioen wordt er vooral onderzoek gedaan naar het (vergroten van het) pensioenbewustzijn en welke factoren jongeren motiveren om hun pensioensituatie (tijdig) te bekijken. Dit laatste werd in 2016 door M. Buijsmans onderzocht in haar masterscriptie. Zij concludeerde dat de mate van toekomstgerichtheid, het ervaren van risico's en de verwachting van de complexiteit van de taak het meest van invloed zijn op de motivatie van jongeren om hun pensioensituatie tijdig te bekijken (Buijsmans, 2016). Uit een internationaal onderzoek uitgevoerd door Aegon en Transamerica Center for Retirement Studies naar hoe jongeren zich voorbereiden op hun pensioen blijkt dat zij -in tegenstelling tot wat vaak beweerd wordt- wel geïnteresseerd zijn in hun pensioen, echter in deze leeftijdsfase nog andere prioriteiten hebben. Wel geven zij aan dat meer informatie en inzicht bij zal dragen aan de motivatie om voor pensioen te sparen. Jongeren zijn realistisch en pragmatisch aangaande hun pensioen en lijken de nieuwe realiteit misschien zelfs wel meer te accepteren dan oudere werknemers. Tot slot is men van mening dat flexibele pensioenopbouw die rekening houdt met de levensstijl van jongeren leidt tot een beter pensioen (Aegon & Transamerica Center for Retirement Studies, 2013).

Het laatste onderzoek laat zien dat jongeren wel degelijk al bezig zijn met hun pensioen. Echter is er nog geen onderzoek gedaan naar de manier waarop jongeren reageren op de verschuivende AOW-leeftijd. Dit zal dan ook het onderwerp van dit onderzoek zijn. Hoe anticipeert de generatie die nog het verst van de AOW-leeftijd verwijderd is, de jongere generatie, op het veranderende pensioenstelsel? Als gevolg hiervan zal men namelijk een aantal jaren langer door moeten werken tot men recht heeft op een AOW-uitkering, terwijl de hoogte van de opgebouwde aanvulling via de werkgever, zo die al opgebouwd wordt, ongewis is. In het derde kwartaal van 2018 waren er 2.712.000 werkenden tussen de 20 en de 35 jaar (CBS, 2018). Deze omvangrijke groep heeft nog de meeste tijd om zich daar op voor te bereiden.

Doordat de komende decennia het pensioenstelsel in beweging blijft is het nodig om inzicht te krijgen in de gedachtegang en het gedrag van jongeren aangaande de verschuiving van de AOW-leeftijd. Dit leidt tot de volgende onderzoeksvraag:

‘In welke mate anticipeert de jongere beroepsbevolking op de stijgende AOW-leeftijd in relatie tot de oudedagsvoorziening?’

Om tot een antwoord op deze vraag te kunnen komen zijn de volgende deelvragen opgesteld:

1. Welke beleving speelt er bij de jongere beroepsbevolking ten aanzien van de stijgende AOW-leeftijd?
2. Welke behoeften zijn er ten aanzien van de oudedagsvoorziening?
3. Welke factoren spelen een rol bij deze behoeften?
4. In welke mate is er al actie ondernomen ten aanzien van de oudedagsvoorziening?

Het onderzoek is uitgevoerd onder de beroepsbevolking tussen 20 en 35 jaar.

Het te verwachten resultaat van het onderzoek is dat de verschuiving van de AOW-leeftijd zal leiden tot de behoefte aan meer vrije tijd tijdens het arbeidsleven, omdat er langer moet worden gewacht op vrije tijd na het arbeidsleven. Daarnaast is de verwachting dat er ook een groep zal zijn die alsnog wil proberen om eerder te stoppen met werken. Op het gebied van voorbereiding daarop is de verwachting dat men nog niet veel verder is dan misschien het maandelijks sparen van geld voor vrije tijd of pensioen.

De primaire lezersdoelgroep betreft jongeren. Het rapport zal door middel van online-publicatie beschikbaar zijn voor de doelgroep. De verwachting is dat de jongeren inzicht krijgen en geïnspireerd raken door te lezen wat anderen binnen hun leeftijdscategorie doen en dat dit indien nodig, zorgt voor aanpassing op hun eigen situatie.

Materiaal en Methode

Om een antwoord op de hoofdvraag te kunnen formuleren is onderzoek gedaan. Uit de onderzoeken is zowel kwantitatieve als ook kwalitatieve informatie voortgekomen. Beide waren nodig om zowel een algemeen als specifiek beeld van de doelgroep te krijgen.

Om een algemeen beeld te krijgen van de doelgroep en de onderlinge verdelingen was het verzamelen van kwantitatieve informatie nodig. Kwantitatieve informatie geeft middels cijfers een beeld van de mate waarin op bepaalde onderdelen wordt gescoord. Op deze manier kon informatie beter worden vergeleken zowel binnen de doelgroep als met andere leeftijdsgroepen.

Indien de kwantitatieve resultaten interessante keuzes en/of motivaties van de deelnemers bevatten werd er bij deze deelnemers aanvullend informatie ingewonnen aangaande het onderwerp van de interessante keuzes. Deze aanvullende informatievergaring heeft kwalitatieve informatie opgeleverd, omdat is doorgevraagd op tijdens het kwantitatieve onderzoek eerder gegeven antwoorden. De kwalitatieve informatie heeft als doel de gedachte/motivatie achter de kwantitatieve resultaten te achterhalen.

De kwantitatieve informatie is verzameld door middel van een enquête. De enquête is met zorg samengesteld. De vragen zijn zodanig geformuleerd dat eenduidige antwoorden mogelijk waren, waardoor een meer betrouwbaar resultaat verkregen kon worden. De enquête is eerst uitgezet in een proefversie om er voor te zorgen dat de vragen geen onduidelikheden bevatten en de invultijd aanvaardbaar was. Dit om te voorkomen dat deelnemers tijdens het invullen afhaken. Voorkennis aangaande het onderwerp was niet noodzakelijk voor het invullen van de enquête. De enquête is opgenomen in bijlage 1.

De enquêtevragen hebben het mogelijk gemaakt om zowel een survey, kwantitatief, correlationeel als vergelijkend onderzoek te kunnen doen. Door middel van een steekproef met een enquête kon er inzicht verkregen worden in de keuzes, ideeën en gedragingen van de doelgroep (surveyonderzoek). Gesloten vragen hebben er voor gezorgd dat de antwoorden cijfermatig geanalyseerd konden worden (kwantitatief onderzoek). Daarnaast maakten de algemene vragen aan het begin van de enquête over geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en werksituatie het mogelijk onderzoek te doen naar de relatie tussen deze variabelen en behoeften aangaande pensioen (correlationeel onderzoek). Tot slot zorgden deze algemene vragen er voor dat er ook vergelijkingen konden worden gemaakt binnen de variabelen, waarbij kan gedacht worden aan een vergelijking tussen de doelgroep en een andere leeftijdscategorie (vergelijkend onderzoek) (Scribbr, z.d.).

De kwalitatieve informatie is verzameld door middel van aanvullende vragen naar aanleiding van de ingevulde enquêtes. De aanvullende vragen zijn opgesteld aan de hand van specifiek door de ondervraagde gegeven antwoorden in de enquête. De aanvullende vragen zijn opgenomen in bijlage III.

Hierna wordt er per deelvraag geformuleerd wat er onderzocht is. Voor elke deelvraag geldt dat er zowel middels een enquête als aanvullende interviews informatie verzameld is. Per deelvraag is tevens aangegeven welke enquêtevragen hierbij aansluiten.

Deelvraag 1 *Welke beleving speelt er bij de jongere beroepsbevolking ten aanzien van de stijgende AOW-leeftijd?*

Bij deze deelvraag is onderzocht wat men verwacht van de oudedagsvoorziening. Daarnaast is onderzocht in welke mate men op de hoogte is van de pensioenontwikkelingen. Ook is er onderzocht welke beleving hierbij speelt en of er een relatie bestaat tussen de mate van op de hoogte zijn en de beleving.

Enquêtevragen: 5, 6, 7, 8, 17

Deelvraag 2 *Welke behoeften zijn er ten aanzien van de oudedagsvoorziening?*

Bij deze deelvraag is onderzocht welke behoeften de respondenten hebben ten aanzien van hun persoonlijke situatie betreffende de oudedagsvoorziening. Dit heeft betrekking op zowel het werkende als op het niet werkende leven.

Enquêtevragen: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18

Deelvraag 3 *Welke factoren spelen een rol bij deze behoeften?*

Bij deze deelvraag zijn de factoren in kaart gebracht die leiden tot de behoeften ten aanzien van het pensioen. Hierbij kan worden gedacht aan de (on)duidelijkheid over de pensioenleeftijd, baantevredenheid, maar ook bijvoorbeeld aan werkbelasting en gezondheid.

Enquêtevragen: 17, 18, 19

Deelvraag 4 *In welke mate is er al actie ondernomen ten aanzien van de oudedagsvoorziening?*

Bij deze deelvraag is onderzocht of de respondenten op de hoogte zijn van de mogelijkheden tot een individuele (aanvullende) oudedagsvoorziening. Daarnaast is onderzocht of men ook al heeft nagedacht over de eigen pensioensituatie, of men ook daadwerkelijk tot enige actie is overgegaan en op welke manier. Op deze manier is er in kaart gebracht hoe ver men is in dit proces.

Enquêtevragen: 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27

De doelgroep van het onderzoek is de jongere beroepsbevolking. Onder de jongere beroepsbevolking wordt in dit onderzoek verstaan: werkenden tussen de 20 en 35 jaar, zowel in loondienst als zelfstandig. Er is gekozen voor deze leeftijdsgroep omdat deze groep enerzijds de grootste onzekerheid heeft ten aanzien van de oudedagsvoorziening, maar anderzijds nog de meeste tijd heeft om zich daar op voor te bereiden.

Om de output van de enquête zo relevant en generaliseerbaar mogelijk te krijgen is er gestreefd naar een minimale respons van 150 waarbij minimaal 100 in de leeftijdscategorie 20-35 jaar. Om een zo breed en groot mogelijke respons te kunnen behalen is de enquête uitgezet via sociale kanalen: LinkedIn, Facebook en Instagram. Onderzoek, uitgevoerd door Newcom Research & Consultancy laat zien dat dit de meest gebruikte kanalen zijn. (Newcom Research & Consultancy in Marketingfacts, z.d.)

Door middel van het programma Excel zijn de kwantitatieve resultaten geanalyseerd. Hierbij is er voornamelijk gekeken worden naar de verdeling binnen eenzelfde variabele en de relatie tussen verschillende variabelen. Deze resultaten zijn zowel beschrijvend als grafisch weergegeven in het rapport. De kwalitatieve informatie is alleen beschrijvend weergegeven.

Resultaten

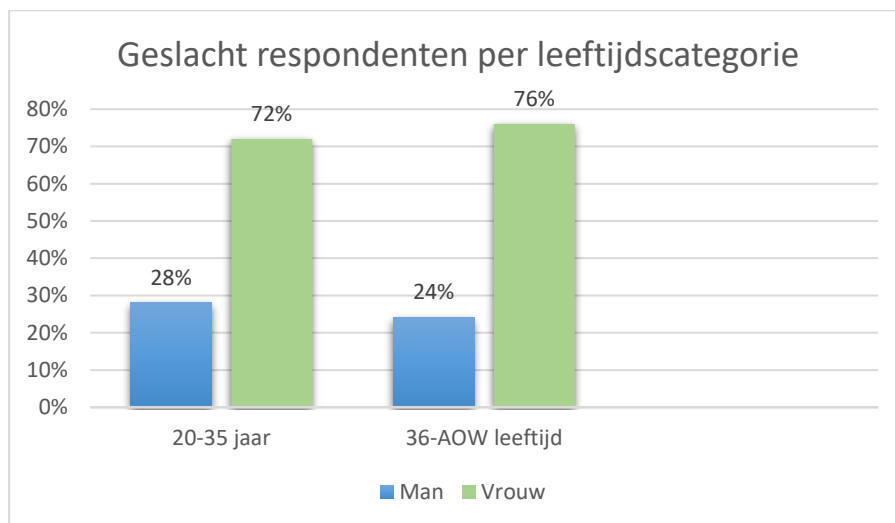
In dit hoofdstuk worden aan de hand van de deelvragen de resultaten van het onderzoek weergegeven. Het onderzoek heeft door de inzet van een enquête voornamelijk kwantitatieve informatie opgeleverd. Echter, door het verwerken van open vragen en het stellen van aanvullende vragen aansluitend op de enquête is er ook kwalitatieve informatie vergaard. De kwalitatieve informatie geeft inzicht in het “waarom” achter de kwantitatieve informatie.

Beeldvorming respondenten

Middels één enquête is er onderzoek verricht bij twee verschillende doelgroepen: de jongere beroepsbevolking (20-35 jaar) en de overige beroepsbevolking in de leeftijd tot AOW-leeftijd (36-66 jaar). Het onderzoek heeft als hoofddoel inzicht verkrijgen in de jongere beroepsbevolking, de overige beroepsbevolking wordt gebruikt om te kijken of er grote verschillen waarneembaar zijn. In deze paragraaf worden de algemene kenmerken van de twee groepen weergegeven waarna vervolgens de resultaten per deelvraag weergegeven worden.

De enquête heeft een totale respons gehad van 186 personen. Hiervan betrof het 118 (63%) respondenten in de categorie jongere beroepsbevolking en 68 (47%) in de categorie 35 jaar tot AOW-leeftijd.

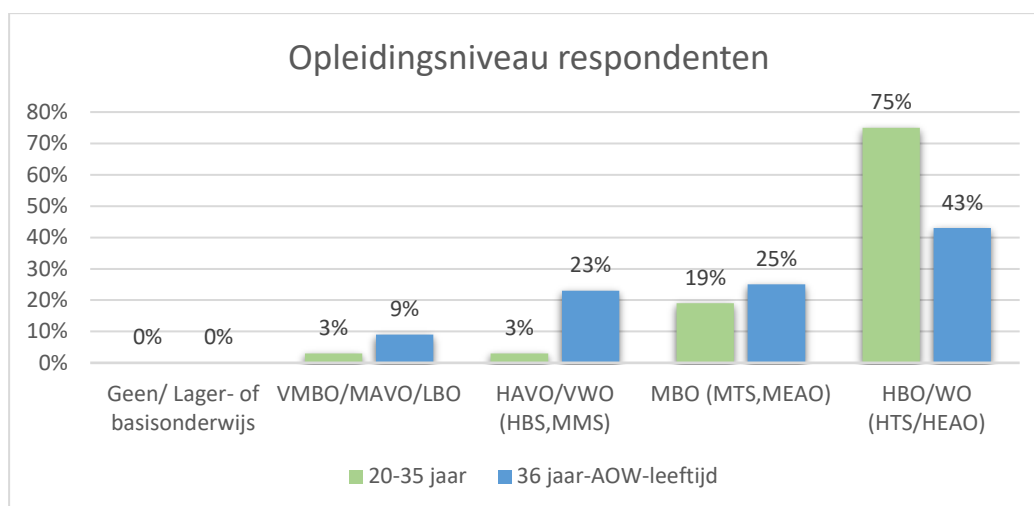
De man-vrouwverhouding in het totale onderzoek betreft 26% man tegenover 74% vrouw. In onderstaande figuur is te zien dat deze verhouding ongeveer overeenkomt met de verdeling per leeftijdscategorie.

Figuur 2. Verdeling geslacht respondenten per leeftijdscategorie

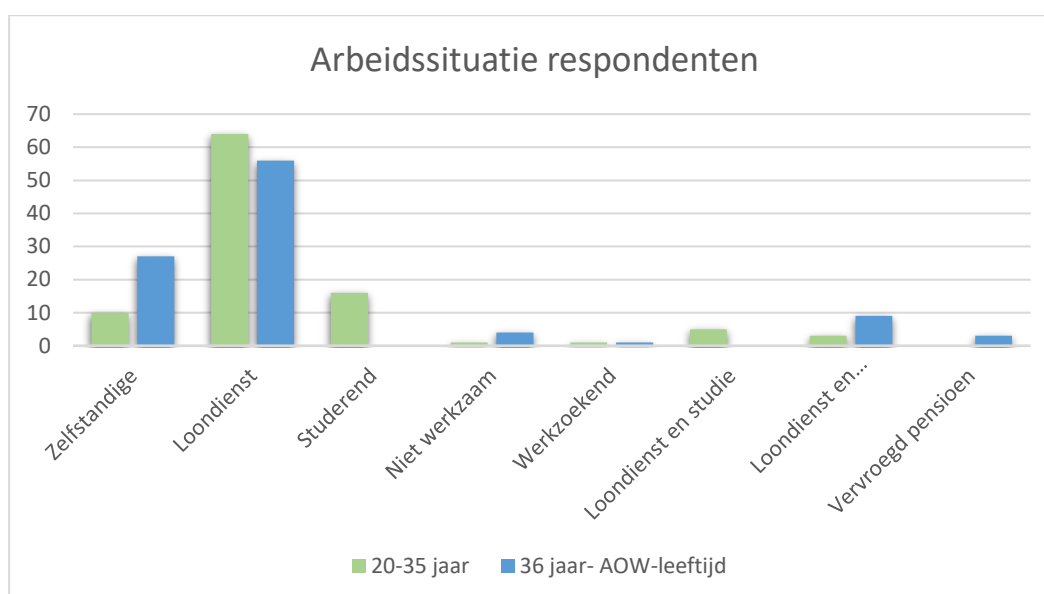
Een ruime meerderheid van de respondenten is hoogopgeleid, 63% van de respondenten heeft een HBO of WO opleiding gevolgd. Van de overige respondenten volgde 21% een MBO of vergelijkbare opleiding, 11% HAVO/VWO of vergelijkbaar en 5% VMBO of vergelijkbaar. Van de respondenten was niemand onopgeleid en had niemand enkel lager- of basisonderwijs gevolgd.

In volgende figuur is zichtbaar hoe de verdeling is binnen de jongere beroepsbevolking en de overige beroepsbevolking. Hierbij is zichtbaar dat er een groter aantal respondenten hoogopgeleid is binnen de jongere beroepsbevolking (75%) dan binnen de overige beroepsbevolking (43%).

Figuur 3. Verdeling opleidingsniveau respondenten per leeftijdscategorie

Het overgrote deel van de respondenten is werkzaam, dit betreft 86%. Hiervan is 71% in loondienst, 19% is zelfstandige, 6% een combinatie hiervan en 4% combineert hun werkzaamheden met een studie. De overige respondenten zijn studierend, deze 10% komt enkel voort uit de jongere beroepsbevolking (20-35 jaar), werkzoekend, niet werkzaam of met vervroegd pensioen. In de figuur hieronder is te zien hoe dit onderverdeeld is.

Figuur 4. Verdeling arbeidssituatie respondenten per leeftijdscategorie

Hierna zullen de resultaten per deelvraag weergegeven worden, gesplitst in de twee eerder genoemde groepen. De aanvullende vragen zijn enkel aan de jongere beroepsbevolking gesteld. Enkel de resultaten die aansluiten bij de uitkomst van de bijbehorende enquêtevraag worden hier weergegeven. De andere antwoorden zijn opgenomen in bijlage III.

Welke beleving speelt er bij de jongere beroepsbevolking ten aanzien van de stijgende AOW-leeftijd?

Jongere beroepsbevolking

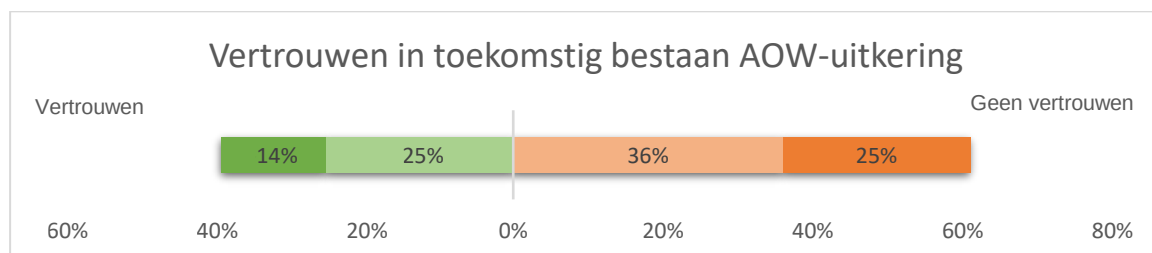
De respondenten is gevraagd of zij het nieuws rondom de pensioendiscussie volgen. Hiervan gaf 56% aan dit meestal niet te doen, 30% doet dit meestal wel en 14% doet dit nooit.

Vervolgens is gevraagd wat men vindt van de huidige pensioenontwikkelingen. Een meerderheid van 52% geeft aan niet te weten wat zij er van vinden, 29% vindt de ontwikkelingen nodig en 19% vindt de ontwikkelingen niet nodig.

58% van de respondenten is het niet eens met de stijging van de AOW-leeftijd. 30% is het er wel mee eens en 12% heeft er geen mening over.

Uit de aanvullende vragen blijkt dat men het voornamelijk niet eens is met de stijging van de AOW-leeftijd omdat dit fysiek niet vol te houden is. Ondervraagde 2 geeft aan dat de AOW-leeftijd momenteel al erg hoog staat en zij denkt dat het fysiek niet mogelijk is om deze leeftijd nog verder op te schroeven. Een verhoging zal dan leiden tot meer uitval. Ondervraagde 3 is het ook oneens met de stijging van de AOW-leeftijd, dit omdat er geen onderscheid gemaakt wordt voor mensen met een zwaar (fysiek of mentaal) beroep. Hierover zegt de ondervraagde het volgende: “De AOW-leeftijd mag van mij wel stijgen, maar er moet worden gekeken naar de belasting van de werkzaamheden die de persoon in kwestie uitoefent”. Ondervraagden 1 en 7 zijn het eens met het laatste, zij stellen dat het in sommige beroepen te zwaar is om zo lang door te werken. Daarnaast is één ondervraagde van mening dat de verhoging van de AOW-leeftijd leidt tot een slechtere doorstroom op de arbeidsmarkt.

Een kwart van de respondenten heeft er geen vertrouwen in dat er nog een sociale uitkering zoals de AOW-uitkering zal bestaan tegen de tijd dat zij met pensioen mogen gaan. 14% geeft aan hier wel vertrouwen in te hebben. Het vertrouwen in het bestaan van een sociale uitkering als de AOW is gemeten met een schaal van 1-4, waarbij 1 vertrouwen is en 4 geen vertrouwen. 25% gaf het vertrouwen op deze schaal een 2 en 36% een 3. Zoals te zien in figuur 5 maakt dat dat er in totaal 39% van de ondervraagden aan de kant richting vertrouwen zitten en 61% aan de kant richting geen vertrouwen.

Figuur 5. Mate van vertrouwen van de jongere beroepsbevolking in het toekomstige bestaan van een sociale uitkering als de AOW-uitkering

Uit de aanvullende vragen blijkt dat er geen eenduidige reden is waarom men er weinig tot geen vertrouwen in heeft dat er nog een AOW-uitkering zal bestaan wanneer men zelf met pensioen mag. Ondervraagde 1 heeft er geen reden voor maar heeft wel sterk het gevoel dat de AOW-uitkering zal verdwijnen. Ondervraagde 2 denkt dat de vergrijzing tot dermate tekorten leidt dat er te weinig budget zal zijn voor een AOW-uitkering aan degene die nu werken. Ondervraagde 6 denkt dat de AOW-leeftijd zo ver blijft stijgen waardoor er steeds minder mensen gebruik kunnen maken van de uitkering, de administratieve last die er bij komt kijken kan dan op den duur niet meer uit waardoor de uitkering zal verdwijnen.

Aanvullend op de enquêtevragen is gevraagd wat men er van vindt dat zij langer door moeten werken dan de oudere generaties. Hierover heerst verdeeldheid, 3 van de ondervraagden vindt het niet erg omdat de werkomstandigheden tegenwoordig ook aanzienlijk verbeterd zijn en de kans dat men langer een vitaal leven kan leiden dan de oudere generatie ook groter is. Degene die het vervelend vinden zijn bang dat het ten koste gaat van de banendoorstroom en hun mogelijkheid om van pensioen te genieten.

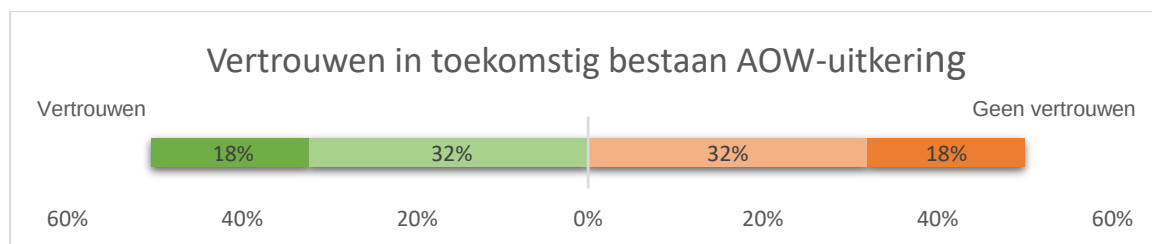
Overige beroepsbevolking

Een meerderheid van 59% van de respondenten geeft aan meestal wel het nieuws rondom de pensioendiscussie te volgen, 34% doet dit meestal niet en 7% geeft aan dit nieuws nooit te volgen.

Op de vraag wat men vindt van de huidige pensioenontwikkelingen zei 38% dit nodig te vinden, 25% vindt de ontwikkelingen niet nodig en 37% weet niet wat zij er van vinden.

69% van de respondenten is het niet eens met de stijging van de AOW-leeftijd. 28% is het er wel mee eens en 3% heeft er geen mening over.

De vraag waarbij aangegeven kon worden in welke mate men vertrouwen heeft in het nog bestaan van een sociale uitkering zoals de AOW tegen de tijd dat men zelf met pensioen mag gaan, gaf een gelijke verdeling tussen (redelijk) vertrouwen en minder/geen vertrouwen. 18% heeft er vertrouwen in, 32% heeft er redelijk vertrouwen in. Daartegenover staat dat 32% er minder vertrouwen in heeft en 18% geen vertrouwen.

Figuur 6. Mate van vertrouwen van de overige beroepsbevolking in het toekomstige bestaan van een sociale uitkering als de AOW-uitkering

Welke behoeften zijn er ten aanzien van de oudedagsvoorziening?

Jongere beroepsbevolking

Een meerderheid van de respondenten wil niet doorwerken tot zijn of haar AOW-leeftijd, dit betreft 59%, de overige 41% geeft aan dit wel te willen. Aanvullend op deze vraag is degene die ingevuld hebben niet door te willen werken tot de AOW-leeftijd de vraag gesteld welke redenen zij hebben om niet tot de AOW-leeftijd door te willen werken. Alle antwoorden hierop zijn opgenomen in bijlage II vraag 10. Redenen die vaker naar voren komen zijn: men wil ook nog tijd hebben om te genieten van het leven in plaats van leven om te werken en het vooruitzicht van een AOW-leeftijd van 71,3 wordt veel te hoog gevonden. Daarnaast wordt een zwaar beroep veelvuldig als reden genoemd.

81% van de respondenten staat positief tegenover een flexibele AOW-leeftijd waarbij men eerder of later AOW in kan laten gaan met een daarbij lagere of hogere uitkering. Van deze 81% geeft meer dan de helft (54%) aan hier gebruik van te willen maken door middel van het eerder in laten gaan van de AOW. 36% zou de AOW-uitkering later in willen laten gaan, 10% staat wel positief tegen de mogelijkheid maar zou er geen gebruik van willen maken.

63% van de respondenten vindt dat er een mogelijkheid zou moeten bestaan om een deel van het reeds opgebouwde pensioen in te kunnen zetten voor vrije tijd gedurende het arbeidsleven,

waarbij gedacht kan worden aan financiële compensatie zodat er een periode deeltijd gewerkt kan worden, of een sabbatical. 37% vindt dit niet nodig.

Een grote meerderheid van 78% zou gebruik willen maken van deeltijdpensioen waarbij voorafgaand aan volledig pensioen de arbeidsuren afgebouwd worden en dit naar verhouding aangevuld wordt met een vervroegde pensioenuitkering. 22% zou hier geen gebruik van willen maken.

64% van de respondenten geeft aan dat hun wensen ten aanzien van pensioen en vrije tijd niet veranderd zijn door de verschuivende AOW-leeftijd. 36% geeft aan dat dit wel voor veranderingen gezorgd heeft, aanvullend hierop is middels een open vraag hen gevraagd in welk opzicht hun wensen veranderd zijn. Alle antwoorden hierop zijn opgenomen in bijlage II vraag 16. Antwoorden die vaker naar voren komen zijn: beginnen met het regelen van mogelijkheden om eerder te kunnen stoppen zodat men zelf kan kiezen wanneer men met pensioen gaat. Daarnaast wordt er ook meer gekeken naar de balans werk/vrije tijd, waarbij wordt overwogen minder uren te gaan werken. Een groot deel geeft ook aan dat de verschuivende AOW-leeftijd er voor zorgt dat zij met dit vooruitzicht veel langer door moeten werken dan verwacht en omdat zij niet eerder kunnen stoppen.

58% geeft aan door stijging van de pensioenleeftijd eventuele extra financiële ruimte in te zetten voor extra's gedurende het arbeidsleven dan voor extra pensioenopbouw.

Uit de aanvullende vragen blijkt dat men voornamelijk wil reizen wanneer men eenmaal met pensioen is, dit geven 5 van de 7 ondervraagden aan. Daarnaast is een belangrijke behoefte financieel er niet op achteruit gaan. Een enkeling wil graag zo lang als mogelijk parttime door blijven werken, dit omdat er veel plezier gehaald wordt uit het werk (hobby). Daar tegenover is er ook iemand die graag tussen het 50e en 60e levensjaar wil kunnen stoppen met werken door het genereren van een passief inkomen. Één van de ondervraagden, ondervraagde 5 denkt bewust niet teveel na over de wensen ten aanzien van het pensioen. Hij zegt daar het volgende over: "Hier denk ik niet over na. Ik heb geen flauw idee hoe mijn leven zal gaan, het heeft weinig zin om me nu al voor te stellen hoe mijn pensioen zal zijn. Daarnaast is het een valkuil. Als ik nu al mijn pensioen ga verheerlijken is de kans groot dat ook ik een werkslaaf wordt die simpelweg, om maar een fijn pensioen te hebben, elke dag naar zijn bureau slentert".

Alle ondervraagden geven aan dat hun wensen niet veranderd zijn door de stijgende AOW-leeftijd. Ondervraagde 7 geeft aan dat door de stijging de uitvoering van haar wensen wel moeilijker kan worden. Ondervraagde 3 en 6 geven aan dat de pensioenwensen niet beïnvloed worden door de AOW-leeftijd omdat je het zelf in de hand hebt of deze gerealiseerd worden of niet.

Tevens is men gevraagd of zij denken dat pensioen nog net zo belangrijk is als voor de stijgende AOW-leeftijd of dat deze er voor heeft gezorgd dat vrije tijd tijdens het arbeidsleven belangrijker is geworden. De meerderheid geeft aan dat zij denken dat de stijgende AOW-leeftijd er voor heeft gezorgd dat vrije tijd belangrijker is geworden tijdens het arbeidsleven. Om het langer vol te kunnen houden is ontspanning en vrije tijd belangrijker geworden. Daarnaast denkt ondervraagde 7 dat door de stijgende AOW-leeftijd mensen zich wellicht meer bewust worden van het feit dat ze nu ook al vrije tijd hebben.

Overige beroepsbevolking

Met 66% geeft een meerderheid van de respondenten aan door te willen werken tot hun AOW-leeftijd. 34% geeft aan eerder te willen stoppen. Aanvullend hierop is middels een open vraag gevraagd wat hier de reden van is. Alle antwoorden hierop zijn opgenomen in bijlage II vraag 10. De twee redenen die het vaakst genoemd werden zijn: het hebben van een zwaar beroep wat zij niet verwachten vol te kunnen houden tot hun AOW-leeftijd en het willen hebben van tijd om te kunnen genieten.

91% van de respondenten staat positief tegenover een flexibele AOW-leeftijd. Van deze 91% geeft 84% aan hier gebruik van te willen maken. 55% zou de AOW-uitkering eerder in willen laten gaan en 29% later. 16% staat wel positief tegenover de mogelijkheid maar zou er zelf geen gebruik van willen maken.

62% van de respondenten vindt dat er een mogelijkheid zou moeten bestaan om een deel van het reeds opgebouwde pensioen in te kunnen zetten voor vrije tijd gedurende het arbeidsleven. 38% vindt dat deze mogelijkheid er niet hoeft te zijn.

78% van de respondenten zou gebruik willen maken van deeltijdpensioen. Daar tegenover wil 22% geen gebruik maken van een deeltijdpensioen.

Op de vraag of de verschuivende AOW-leeftijd er toe heeft geleid dat wensen ten aanzien van pensioen en vrije tijd veranderd zijn antwoordt 35% dat dit zo is. Aanvullend is hen de open vraag gesteld in welk opzicht hun wensen veranderd zijn. Alle antwoorden hierop zijn opgenomen in bijlage II vraag 16. Veel genoemde antwoorden zijn: voorbereidingen treffen om toch eerder te kunnen stoppen en het anders inrichten van tijd, eerder rustiger aan doen (minder werken).

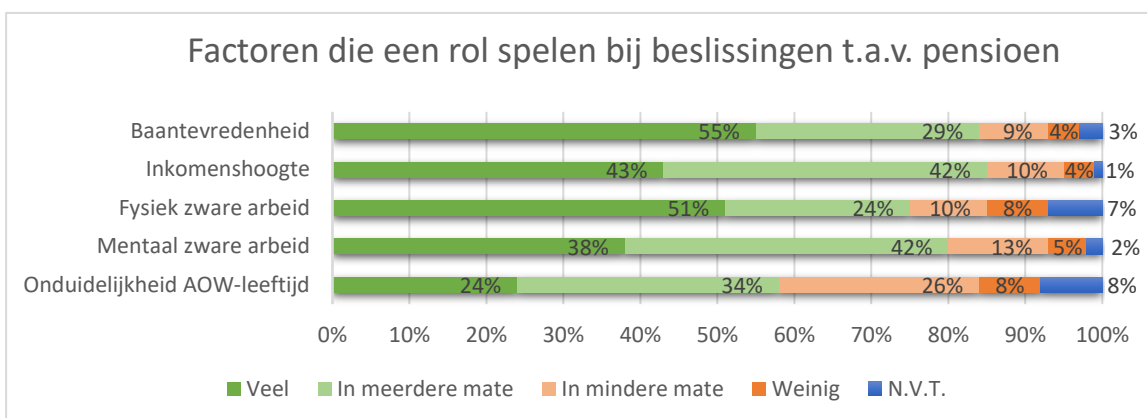
57% geeft aan dat zij door de stijging van de AOW-leeftijd eventuele extra financiële ruimte eerder in zetten voor extra's tijdens het arbeidsleven dan voor de opbouw van extra pensioen.

Welke factoren spelen een rol bij deze behoeften?

Jongere beroepsbevolking

74% van de respondenten is bang dat door de huidige vooruitzichten van een hogere pensioenleeftijd de mogelijkheid om nog daadwerkelijk te kunnen genieten van het opgebouwde pensioen is afgenomen.

De respondenten is gevraagd om van een aantal factoren op een schaal van 1 tot 4 aan te geven in welke mate deze een rol spelen bij het nemen van beslissingen ten aanzien van hun pensioen. Baantevredenheid en fysiek zware arbeid spelen met 55% en 51% het meest een rol, deze worden gevolgd door inkomenshoogte en mentaal zware arbeid. Onduidelijkheid over de AOW-leeftijd speelt ook nog altijd een grote rol maar aanzienlijk minder dan de andere factoren.

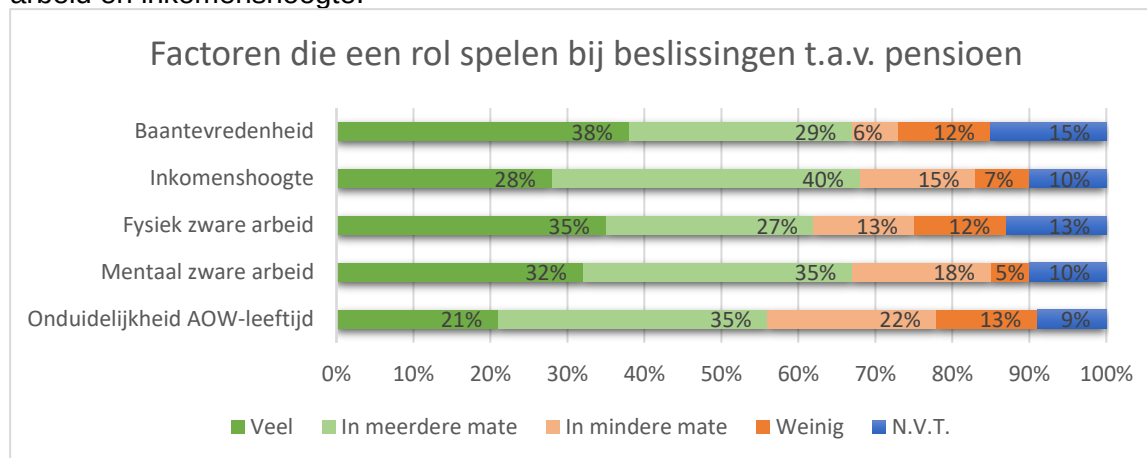

Figuur 7. Factoren die bij de jongere beroepsbevolking een rol spelen bij beslissingen ten aanzien van het eigen pensioen

Overige beroepsbevolking

Een ruime meerderheid van 71% van de respondenten is bang dat door de huidige vooruitzichten van een hogere pensioenleeftijd de mogelijkheid om nog daadwerkelijk te kunnen genieten van het opgebouwde pensioen is afgenomen.

In de volgende figuur is te zien in welke mate de respondenten een vijftal factoren een rol laten spelen bij het nemen van beslissingen ten aanzien van hun pensioen. Baantevredenheid en fysiek zware arbeid spelen met 38% en 35% het meest een rol, dit gevolgd door mentaal zware arbeid en inkomenshoogte.

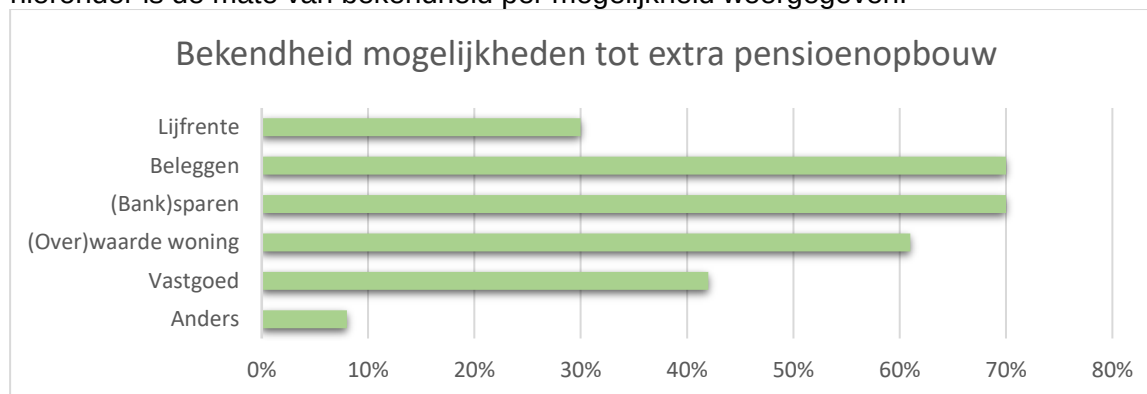

Figuur 8. Factoren die bij de overige beroepsbevolking een rol spelen bij beslissingen ten aanzien van het eigen pensioen

In welke mate is er al actie ondernomen ten aanzien van de oudedagsvoorziening?

Jongere beroepsbevolking

De respondenten is gevraagd welke manieren van extra pensioenopbouw zij kennen. Beleggen, (bank)sparen en (over)waarde eigen huis waren het bekendst. In de grafiek hieronder is de mate van bekendheid per mogelijkheid weergegeven.

Figuur 9. Mate van bekendheid van mogelijkheden tot extra pensioenopbouw jongere beroepsbevolking

38% van de respondenten heeft wel eens zijn of haar eigen situatie op www.mijnpensioenoverzicht.nl bekeken. 44% van degene die op voorgaande site gekeken hebben denkt echter verder nog niet na over de eigen oudedagsvoorziening. In totaal denkt 52% van de respondenten nog niet na over de eigen oudedagsvoorziening. Aanvullend is hen middels een open vraag gevraagd of er een reden voor is dat zij dat nog niet gedaan hebben. Alle antwoorden hierop zijn opgenomen in bijlage II vraag 24. Nog jong zijn, pas net aan het werk zijn en dat het pensioen nog erg ver weg is zijn de antwoorden die hierbij het meest naar voren komen.

Redenen om wél over het eigen pensioen na te denken die men gaf bij de aanvullende vragen zijn: er financieel niet op achteruit willen gaan, het gevoel van veiligheid dat je een pensioen hebt opgebouwd waar je van kunt leven wanneer je stopt met werken, ook op die dag een

rustig en onbezorgd leven willen kunnen leiden. Daarnaast is er iemand die werken een noodzakelijke kwaad vindt om in het levensonderhoud te kunnen voorzien, hij denkt na over welke acties nodig zijn om hier zo snel mogelijk onderuit te kunnen komen. Tot slot is er een zelfstandige voor wie het noodzakelijk is om na te denken over zijn pensioen omdat hij niets opbouwt bij een werkgever en later wel wil kunnen genieten zonder financiële problemen en om zijn naasten zo goed mogelijk achter te laten mocht hij overlijden.

Van de respondenten die al wel nadenken over hun oudedagsvoorziening is 24% hier ook al concreet mee bezig (dit is 12% van de totale ondervraagde jongere beroepsbevolking). 60% geeft aan er nog niet concreet mee bezig te zijn en 16% geeft aan al wel advies ingewonnen te hebben. Redenen waarom men nog niet concreet bezig is zijn onder andere de eerder ook gegeven antwoorden nog jong zijn en dat pensioen nog erg ver weg is. Daarnaast zijn veel mensen eerst bezig met het creëren van financiële stabiliteit. Alle redenen waarom men nog niet concreet bezig is met pensioenopbouw zijn opgenomen in bijlage II vraag 27.

Degene die aangegeven hebben advies ingewonnen te hebben dit voornamelijk gedaan op het gebied van beleggen en (bank)sparen. De ondervraagden die al concreet bezig zijn met hun oudedagsvoorziening doen dit voornamelijk middels (bank)sparen en de (over)waarde van het eigen huis.

Uit de aanvullende vragen blijkt dat men eerst andere prioriteiten heeft zoals het kopen van een huis, het creëren van een financiële basis en in het geval van de zelfstandige het regelen van een arbeidsongeschiktheidsverzekering. Anderen zeggen dat ze het momenteel nog niet nodig achten, dat het wel wenselijk is wanneer er financieel de mogelijkheid voor is of dat het nodig wordt wanneer er nog meer dingen in het pensioenstelsel gaan veranderen.

De ondervraagden die al bezig zijn met hun pensioenvoorbereiding doen dit door middel van het verlagen van de vaste lasten door hun hypotheek volledig af te lossen, door middel van sparen en beleggen en het creëren van een passief inkomen.

Overige beroepsbevolking

78% van de respondenten heeft wel eens zijn of haar eigen situatie bekeken op www.mijnpensioenoverzicht.nl. Van degene die op voorgaande site gekeken hebben denkt 21% verder (nog) niet na over de eigen oudedagsvoorziening. In totaal bedraagt het 25% van de respondenten die dit (nog) niet doet. Redenen die hiervoor genoemd worden zijn dat het nog ver weg is en dat men leeft bij de dag. Een overzicht van alle gegeven antwoorden is opgenomen in bijlage II vraag 24.

Van de respondenten heeft 75% al wel nagedacht over de eigen oudedagsvoorziening. Hiervan is 37% ook al concreet bezig met extra pensioenopbouw (dit is 28% van de totaal ondervraagde overige beroepsbevolking), 22% geeft aan advies ingewonnen te hebben en 41% is er verder nog niet concreet mee bezig. Redenen die genoemd worden hiervoor zijn dat de omstandigheden, wetten en regels toch continue nog veranderen waardoor men het vooruit blijft schuiven en dat de middelen er niet voor zijn. Alle redenen waarom men nog niet concreet bezig is met pensioenopbouw zijn opgenomen in bijlage II vraag 27.

Degene die advies ingewonnen hebben geven aan dit voornamelijk op het gebied van lijfrente en (bank)sparen gedaan te hebben. De respondenten die concreet bezig zijn met hun oudedagsvoorziening doen dit voornamelijk middels (bank)sparen en de (over)waarde van het eigen huis.

Discussie

In dit rapport wordt het anticiperen van de jongere beroepsbevolking op de stijgende AOW-leeftijd onderzocht. De doelstelling van dit onderzoek is om inzicht te krijgen van het gedrag van de jongere beroepsbevolking ten aanzien van hun pensioen en of de stijgende AOW-leeftijd een verandering in dit gedrag teweeg brengt. In dit hoofdstuk worden een tweetal zaken bediscussieerd: de gekozen aanpak van het onderzoek en de resultaten.

Het huidige onderzoek is, ondanks dat de maatschappelijke discussie omtrent de stijgende AOW-leeftijd de afgelopen jaren zeer levendig is, één van de eerste onderzoeken die kijkt naar de individuele reactie op de veranderingen in het pensioenstelsel. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat de pensioendiscussie nog niet ten einde is, er nog geen volledige duidelijkheid is en mensen dus nog niet goed weten waar ze aan toe zijn.

Omdat er nog niet veel resultaten zijn aangaande dit onderwerp is er bewust gekozen voor een brede aanpak met voornamelijk gesloten vragen in plaats van grotendeels open vragen, dit om een hogere respons te stimuleren. Daarnaast zorgen de gesloten vragen voor een gestructureerde respons om een meetbare eerste indruk van de doelgroep te geven. Ondanks dat er een goede respons was (186 totaal waarvan 118 in de categorie 20-35 jaar) is deze toch te klein gebleven om een uitspraak te kunnen doen voor de gehele jongere beroepsbevolking, desondanks kunnen de resultaten wel een indicatie geven.

Een beperking in het onderzoek waar rekening mee gehouden dient te worden is de ongelijke man-vrouw verhouding (28% tegenover 72%) en een overheersende groep respondenten van 75% met een HBO/WO opleidingsniveau. Deze beperkingen kunnen worden verklaard doordat het onderzoek uitgezet is in het netwerk van de onderzoeker: een vrouw met een HBO opleidingsniveau.

Door middel van kwalitatief onderzoek met aanvullende vragen op de enquête is er getracht toch ook een beeld te krijgen van het “waarom” achter bepaalde resultaten. Hiervoor is bewust gekozen voor een kleine greep van zeven respondenten omdat het anders niet in de planning van het onderzoek paste.

Omdat er verwacht werd dat er een verschil in mening en gedrag waarneembaar zou zijn tussen de jongere beroepsbevolking en de overige beroepsbevolking is ook de overige beroepsbevolking ondervraagd. Achteraf bleek dat er weinig verschil in de resultaten van beide groepen was waardoor er weinig vergelijking mogelijk was.

De beleving van de jongere beroepsbevolking ten aanzien van de stijgende AOW-leeftijd

Ruim de helft van de ondervraagden weet niet wat men moet vinden van de huidige pensioenontwikkelingen, iets wat mogelijk verklaard kan worden door het feit dat een nog groter deel (70%) niet of nauwelijks het nieuws volgt omtrent de pensioendiscussie. Dit lijkt het beeld te geven dat jongeren niet erg geïnteresseerd zijn in het onderwerp. Een interessante constatering, gezien de uitkomst van een onderzoek van Aegon en Transamerica Center for Retirement Studies aangaf dat jongeren wel degelijk interesse hebben in hun pensioen. (Aegon & Transamerica Center for Retirement Studies, 2013)

Ondanks dat het overgrote deel van de ondervraagden niet of nauwelijks de ontwikkelingen omtrent de pensioendiscussie volgt heeft men wel een mening over één van de reeds ingevoerde ontwikkelingen: de stijgende AOW-leeftijd. Een meerderheid van 58% is het niet eens met de stijging. Men is voornamelijk bang dat het fysiek niet mogelijk zal zijn om zo lang door te werken. Er heerst een angst dat de AOW-leeftijd wellicht wel stijgt tot boven de 70 jaar

en er zo geen tijd meer over blijft om nog in goede gezondheid te genieten van “de oude dag”. Een opinie onderzoek van EenVandaag toonde in 2017 ook aan dat 63% van de werknemers terug wil naar oude AOW-leeftijd. De angst om het niet vol te houden om te werken tot een hogere AOW-leeftijd sluit aan bij een onderzoek van Delta Lloyd in 2015 waarin jongeren aangeven 64,9 jaar als haalbare pensioenleeftijd te zien.

Behoeften ten aanzien van de oudedagsvoorziening

Een meerderheid van de ondervraagden (59%) wil niet doorwerken tot zijn of haar AOW-leeftijd. Redenen die hier voor genoemd worden zijn dat mensen nog (in goede gezondheid) willen genieten van het leven of het vooruitzicht op de AOW-leeftijd te hoog vinden. Dit resultaat komt overeen met resultaat uit het in de inleiding aangehaalde onderzoek van Delta Lloyd waarin weergegeven wordt dat de gewenste pensioenleeftijd steeds meer daalt -vooral bij jongeren-, terwijl de concrete pensioenleeftijd blijft stijgen. De gewenste pensioenleeftijd van jongeren is in het onderzoek van Delta Lloyd 63,5 jaar. (Delta Lloyd, 2015)

Overeenkomstig met bovenstaande resultaat en onderzoek is de mate van positiviteit ten aanzien van flexibele mogelijkheden voor pensioen. Een grote meerderheid staat positief tegenover onder andere een flexibele AOW-leeftijd en deeltijdpensioen, mogelijkheden die er aan bij zouden kunnen dragen dat men op de gewenste pensioenleeftijd ook daadwerkelijk met pensioen kan gaan.

Factoren die een rol spelen bij pensioenbehoeften

Van een aantal vooraf bepaalde factoren is de mate van invloed op beslissingen ten aanzien van het pensioen gemeten. Inkomenshoogte en baantevredenheid scoren hierop het hoogst.

De in de inleiding aangehaalde onderzoeken van Delta Lloyd bevestigen dit. Hierin werd ook aangegeven dat tevreden werknemers doorgaans later (5 jaar) met pensioen gaan dan ontevreden werknemers. Plezier in het werk is daarin de belangrijkste factor.

Opmerkelijk bij deze vraag is dat mentaal zware arbeid hoger scoort dan fysiek zware arbeid. Dit zou verklaart kunnen worden door het feit dat het merendeel van de ondervraagden hoger opgeleid is waardoor er sprake is van minder mensen die een fysiek zwaar beroep uitvoeren. Echter, eerder genoemde argumenten waarom men eerder zou willen stoppen met werken dan de AOW-leeftijd omvatten onder andere de angst om het (fysiek) niet vol te kunnen houden tot de AOW-leeftijd. Dit resultaat laat lijken dat men het gevoel heeft dat mentaal zware arbeid op de lange termijn zal zorgen voor een vermindering van de fysieke gesteldheid. Een mening die aansluit bij één van de onderwerpen binnen de huidige pensioendiscussie: wat is een zwaar beroep?

Mate van actie ten aanzien van de oudedagsvoorziening

In tegenstelling tot het merendeel van de enquêtevragen is er op dit gebied wel een aanzienlijk verschil te zien tussen de jongere beroepsbevolking en de overige beroepsbevolking.

Waar meer dan de helft van de ondervraagden van de jongere beroepsbevolking nog niet nagedacht heeft over de eigen oudedagsvoorziening heeft 75% van de overige beroepsbevolking dit al wel. Redenen die de jongere beroepsbevolking geeft om (nog) niet over de eigen oudedagsvoorziening na te denken zijn dat men nog jong is, pas net aan het werk, pensioen is nog erg ver weg en de prioriteiten (financieel) liggen momenteel nog ergens anders.

De motivaties die gegeven worden voor het nog niet nadenken over de oudedagsvoorziening sluiten aan bij het onderzoek van Aegon en Transamerica Center for Retirement Studies uit 2013 waarin aangegeven wordt dat jongeren in deze levensfase nog andere prioriteiten hebben. Dit verklaart ook waarom de overige beroepsbevolking hoger scoort, zij hebben

veelal inmiddels in deze prioriteiten voorzien waardoor men aan een volgende stap kan denken.

Wanneer er vervolgens gekeken wordt naar degenen die daadwerkelijk al bezig zijn met het opbouwen voor de oudedagsvoorziening, blijkt dat ondanks dat de overige beroepsbevolking aanzienlijk hoger scoorde op het nadenken over pensioen, beide groepen hier erg laag scoren. Van de jongere beroepsbevolking is slechts 12% al actief bezig met extra pensioenopbouw en van de overige beroepsbevolking 28%.

Een verklaring hiervoor zou gevonden kunnen worden in een onderzoek van het Nibud. Hieruit blijkt dat er een discrepantie is tussen weten dat er iets gedaan moet worden om een goed pensioen te realiseren en de uitvoering daarvoor. Men stelt hierin dat de meeste mensen alles rondom het pensioen beoordeeld als moeilijk en ingewikkeld wat een remmende factor is. (Van der Schors, & Warnaar, 2015).

Conclusie

In 2022 is de AOW-leeftijd 67 jaar en 3 maanden. Een stijging van 2 jaar en 3 maanden ten aanzien van de oorspronkelijke AOW-leeftijd. Na 2022 zal de AOW-leeftijd afhangen van de levensverwachting. Wanneer mensen gemiddeld langer blijven leven stijgt de AOW-leeftijd in stappen van 3 maanden. In dit onderzoek is inzicht verkregen in de gedachtegang en het gedrag van de jongere beroepsbevolking ten aanzien van de stijgende AOW-leeftijd en hun oudedagsvoorziening. Aan de hand van de vier onderzochte onderwerpen zal er een antwoord geformuleerd worden op de hoofdvraag 'In welke mate anticipeert de jongere beroepsbevolking op de stijgende AOW-leeftijd in relatie tot de oudedagsvoorziening?'.

Welke beleving speelt er bij de jongere beroepsbevolking ten aanzien van de stijgende AOW-leeftijd?

De jongere beroepsbevolking houdt zich voor het grootste gedeelte niet bezig met nieuws rondom de pensioendiscussie. Men is het niet eens met de stijgende AOW-leeftijd. Er heerst een algemeen gevoel van "angst" dat het (fysiek) niet mogelijk zal zijn om zo lang door te moeten werken. Daarnaast is er een onzekere verwachting aangaande de toekomst van de AOW-uitkering of een andere soortgelijke sociale uitkering. Een grote meerderheid verwacht door onder andere de vergrijzing dat tegen de tijd dat zij met pensioen mogen er geen sociale uitkering meer zal bestaan.

Welke behoeften zijn er ten aanzien van de oudedagsvoorziening?

Het merendeel wil niet doorwerken tot de AOW-leeftijd. De behoefte om eerder te kunnen stoppen met werken blijkt ook uit de positiviteit ten overstaande van flexibelere mogelijkheden voor pensioen. Men zou graag gebruik willen maken van de mogelijkheid tot deeltijdpensioen of een flexibele AOW-leeftijd, waarbij men deze grotendeels eerder in zou laten willen gaan tegen een lagere uitkering. Beide faciliteiten die het mogelijk maken om (gedeeltelijk) eerder te kunnen stoppen met werken. Men geeft aan dat men deze wensen ook al had voordat de pensioenleeftijd ging stijgen.

Welke factoren spelen een rol bij deze behoeften?

De factoren die (mede) bepalen of je je werk vol kunt houden spelen in grote mate een rol bij beslissingen ten aanzien van het pensioen. Het gaat om de factoren baantevredenheid, mentale werkbelasting en fysieke werkbelasting.

Daarnaast speelt mee dat men bang is dat door de huidige vooruitzichten van een hogere pensioenleeftijd de mogelijkheid om nog daadwerkelijk te kunnen genieten van het opgebouwde pensioen is afgenomen.

In welke mate is er al actie ondernomen ten aanzien van de oudedagsvoorziening?

Een meerderheid van de ondervraagden denkt niet na over de eigen oudedagsvoorziening. Ook de website www.mijnpensioenoverzicht.nl die gemakkelijk pensioeninzicht verschaft wordt nauwelijks bekeken, door 38% van de ondervraagden, wat nog minder is dan degene die nadenken over de eigen oudedagsvoorziening.

In totaal is slechts 12% van de ondervraagden daadwerkelijk bezig met hun persoonlijke pensioenvoorbereiding. Dit doet men voornamelijk door middel van sparen, beleggen en (over)waarde van het eigen huis. Een kleine groep die nog niet concreet bezig is met hun pensioenvoorbereiding heeft wel al advies ingewonnen. Er is voornamelijk advies ingewonnen op het gebied van sparen, beleggen en (over)waarde van het eigen huis, dezelfde mogelijkheden als waar de eerder genoemde groep van 12% al daadwerkelijk mee bezig is.

Na beantwoording van alle deelvragen kan er een antwoord geformuleerd worden op hoofdvraag **‘In welke mate anticipeert de jongere beroepsbevolking op de stijgende AOW-leeftijd in relatie tot de oudedagvoorziening?’**.

De jongere beroepsbevolking anticipeert nagenoeg niet op de stijgende AOW-leeftijd, deze heeft vrijwel geen invloed op het gedrag van de jongere beroepsbevolking ten aanzien van de persoonlijke pensioenvoorbereiding. Men is van mening dat de AOW-leeftijd laten stijgen er toe leidt dat het (fysiek) niet vol te houden is om tot de AOW-leeftijd door te werken. Men heeft de wens om eerder te stoppen met werken, dit was echter ook al zo voordat de AOW-leeftijd ging stijgen. Wanneer beleving en behoeften dan naast elkaar gelegd worden, lijkt het belang van de wens om eerder te stoppen met werken groter te worden, dit doordat men bang is het daadwerkelijk niet vol te houden en niet meer in goede gezondheid te kunnen genieten van het pensioen. Daarnaast maakt de verwachting die men heeft, aangaande het niet meer bestaan van een sociale uitkering zoals de AOW tegen de tijd dat men zelf met pensioen mag, het van belang dat er zelf extra pensioeninkomen gegenereerd wordt ook groter. Het grotere belang heeft echter (nog) niet tot gevolg gehad dat men ook daadwerkelijk actie is gaan ondernemen ten aanzien van de pensioenvoorbereiding.

Aanbevelingen

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat een groot deel van de jongere beroepsbevolking graag eerder zou willen stoppen met werken dan de AOW-leeftijd, mede omdat men denkt het (fysiek) niet vol te kunnen houden. Echter, komt er ook uit het onderzoek naar voren dat men vrijwel nog niets doet aan pensioenvoorbereiding. Voor degene die bang zijn het (fysiek) niet vol te kunnen houden tot de AOW-leeftijd zijn er twee aanbevelingen:

Begin op tijd met het treffen van pensioenvoorbereidingen. Wanneer je werk niet langer (fysiek) vol kunnen houden een reden is om eerder te stoppen met werken neigt dit meer naar een noodzaak dan alleen een wens. Op tijd inzicht krijgen in de pensioensituatie betekent dat er langer de tijd is om extra pensioen op te bouwen. Duidelijkheid en een goed te volgen plan zullen er voor zorgen dat er tegen de tijd dat de pensioenleeftijd dichterbij komt geen extra belasting zal zijn vanwege stress omtrent de financiële mogelijkheid om met pensioen te kunnen gaan.

Een andere aanbeveling is het creëren van betere arbeidsomstandigheden zodat werken tot de AOW-leeftijd wel vol gehouden kan worden. Hierbij kan gedacht worden aan aanpassingen aan de werkplek, mogelijkheid tot thuiswerken, minder uren werken of zelfs het veranderen van baan.

Daarnaast is het aan de overheid aan te raden bij te dragen aan de verbetering van arbeidsomstandigheden. Er bestaat momenteel een discrepantie tussen de maatregel om de AOW-leeftijd te laten stijgen en de verwachting van de burgers om dit waar te kunnen maken. Door bij te dragen aan een verbetering van arbeidsomstandigheden zou de balans tussen maatregel en uitvoering hiervan kunnen verbeteren.

Aanbevelingen vervolgonderzoek

Dit onderzoek betrof een verkennend onderzoek aangaande het onderwerp. Voor een vervolgonderzoek wordt aanbevolen om deze af te nemen in een grotere respondentengroep. Op deze manier kan er een meer betrouwbaar resultaat gerealiseerd worden, een daadwerkelijke steekproef in plaats van een indicatie.

Er blijkt een discrepantie te zijn tussen de wens om eerder met pensioen te gaan en het gedrag dat er toe leidt dat vervroegd pensioen daadwerkelijk mogelijk is. Omdat de stijging van de AOW-leeftijd nog relatief nieuw is, kan over een aantal jaar het onderzoek herhaald worden. Dit om te onderzoeken of deze discrepantie er dan nog altijd is, of dat het belang (noodzaak) van eerder met pensioen kunnen gaan dan gegroeid is en wel geleid heeft tot een verandering in gedrag.

Er kan ook verdiepend vervolgonderzoek verricht worden aangaande een aantal constatering binnen dit onderzoek.

- Er heerst een gevoel van “angst” om het werk niet vol te kunnen houden tot de AOW-leeftijd bij een stijging hiervan. Dit terwijl de AOW-leeftijd meestijgt met de levensverwachting en het daardoor “wel mogelijk zou moeten zijn”. Er kan vervolgonderzoek gedaan worden naar deze angst, een onderzoek naar de angst in combinatie met de realiteit waardoor onderzocht kan worden hoe terecht het is dat men zich hier zorgen om maakt.
- Uit het onderzoek bleek dat de wensen ten aanzien van pensioen niet veranderd zijn door de AOW-leeftijd. Daarvoor, wilde men dus ook al eerder stoppen met werken dan de AOW-leeftijd. In dit onderzoek is niet ingegaan op wat “eerder stoppen” nu en toen inhield. Onderzocht kan worden of men met een bepaalde leeftijd met pensioen wil

gaan ongeacht de AOW-leeftijd, een bepaald aantal jaren voor de AOW-leeftijd of gewoon over de mogelijkheid wil kunnen beschikken om eerder met pensioen te gaan indien op dat moment gewenst.

- Tot slot kan er onderzoek gedaan worden naar mogelijkheden voor flexibel pensioen. Uit dit onderzoek is naar voren gekomen dat men hier zeer positief tegenover staat. Flexibilisering zou bij kunnen dragen aan de behoefte om eerder te kunnen stoppen met werken, al dan niet tegen een lager maandinkomen. Een onderzoek naar de haalbaarheid hiervan kan verricht worden op zowel het niveau van de burger, de overheid als het bedrijfsleven.

Bibliografie

- Aegon en Transamerica Center for Retirement Studies (2013). *The Changing Face of Retirement: The Young, Pragmatic and Penniless Generation*. Geraadpleegd op 21 oktober 2018, van <https://www.aegon.com/globalassets/corporate-2018/research/research/the-young-pragmatic-and-penniless-generation-survey/the-young-pragmatic-and-penniless-generation-2013.pdf>
- Buijsman, M. (2016). *Nu én later de tijd van je leven? Denk aan je Pensioen!: Een onderzoek naar welke predictoren jongeren (24-35 jaar) motiveren om tijdig hun pensioensituatie te bekijken*. (MSc Thesis). Communicatie en Organisatie, Universiteit Utrecht, Utrecht. Geraadpleegd op 20 oktober 2018, van https://www.netspar.nl/assets/uploads/P20160115_msc019_Buijsman.pdf
- CBS (2014, 18 december). *AOW-leeftijd stijgt vanaf 2022 verder door koppeling aan levensduur*. Geraadpleegd op 7 oktober 2018, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2014/51/aow-leeftijd-stijgt-vanaf-2022-verder-door-koppeling-aan-levensduur>
- CBS (2016, 16 december). *Verwachte AOW-leeftijd 69,5 jaar in 2040*. Geraadpleegd op 7 oktober 2018, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/50/verwachte-aow-leeftijd-69-5-jaar-in-2040>
- CBS (2018, 8 mei). *Levensverwachting; geslacht, leeftijd (per jaar en periode van vijf jaren)*. Geraadpleegd op 7 oktober 2018, van <https://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=37360ned>
- CBS (2018, 17 juli). *Gezonde levensverwachting; vanaf 1981*. Geraadpleegd op 13 oktober 2018, van <https://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=71950ned>
- CBS (2018, 14 november). *Arbeidsdeelname; Kerncijfers*. Geraadpleegd op 12 januari 2019, van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/82309ned/table?ts=1547212777631>
- Delta Lloyd (2015). *Hoe gaat Nederland met pensioen? In vergelijking met België, Zweden en Denemarken*. Geraadpleegd op 23 oktober 2018, van https://www.deltalloyd.nl/images/XY15423_hoe-gaat-nederland-met-pensioen_brochure_tcm48-205174.pdf
- Delta Lloyd (2015). *Wat draagt bij aan een gelukkig pensioen? Een vergelijking tussen Nederland, België, Denemarken en Zweden*. Geraadpleegd op 23 oktober 2018, van https://www.deltalloyd.nl/images/XY15470_onderzoeksverslag-gelukkig-pensioen_rapport_tcm48-214167.pdf
- EenVandaag en MKB-Nederland (2017). *Werknemers over verhoging AOW-leeftijd*. Geraadpleegd op 24 oktober 2018, van <https://eenvandaag.avrotros.nl/fileadmin/editorial/docs/rapportageonderzoekwerknemers.pdf>
- Kok, L., Kroon, L., Lammers, M., Van Soest, A., & Ter Weel, B. (2017, juli). *Gevolgen flexibele AOW-leeftijd*. Geraadpleegd op 24 oktober 2018, van http://www.seo.nl/uploads/media/2017-48_Gevolgen_flexibele_AOW-leeftijd.pdf
- De Koning, J., Gelderblom, A., Gravesteijn, J., & De Vleeschouwer, E. (2017) https://www.seor.nl/Cms_Media/S1183-Kosten-en-opbrengsten-terugbrengen-AOW-leeftijd-naar-65-jaar.pdf

- Mercer (2018, 22 oktober). *Global Pension Index 2018: Nederland beste pensioenstelsel ter wereld*. Geraadpleegd op 13 oktober 2018, van <https://www.mercer.nl/newsroom/melbourne-mercerglobal-pension-index.html>
- Marketingfactst (z.d.). *Social media in Nederland 2018: uittocht van jongeren op facebook*. Geraadpleegd op 14 januari 2019, van <https://www.marketingfacts.nl/berichten/jongeren-keren-facebook-massaal-de-rug-toe>
- Oude Mulders, J. (2018). Verhoging pensioenleeftijd in internationaal perspectief. *DEMOS*, 34(2) Geraadpleegd op 13 oktober 2018, van <https://www.nidi.nl/shared/content/demos/2018/demos-34-02-oudemulders.pdf>
- Peereboom, K. J. & De Langen, N. C. H. (2008). *Handboek Fysieke Belasting: Een complete methode voor het inventariseren en oplossen van knelpunten*. (5^e herziene druk). Den Haag: Sdu
- Rijksoverheid (z.d.) *AOW betaalbaar houden*. Geraadpleegd op 8 november 2018, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/algemene-ouderdomswet-aow/aow-betaalbaar-houden>
- Rijksoverheid (z.d.) *Opbouw pensioenstelsel*. Geraadpleegd op 25 september 2018, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/pensioen/opbouw-pensioenstelsel>
- Van der Schors, A. & Warnaar, M. (2015). *De Nederlanders en hun pensioen. Hoe mensen financieel zijn voorbereid op hun pensioen*. Geraadpleegd op 23 oktober 2018, van https://www.nibud.nl/wp-content/uploads/Onderzoeksrapport-Nibud-De-Nederlanders-en-hun-pensioen_okt2015.pdf
- Scribbr (z.d.) *Overzicht van onderzoeksmethoden en dataverzamelingsmethoden*. Geraadpleegd op 16 januari 2019, van <https://www.scribbr.nl/category/onderzoeksmethoden/>

Bijlage I Enquêtevragen

1. Wat is uw geslacht?

- Man
- Vrouw

2. Wat is uw leeftijd?

- 20-35 jaar
- 36-50 jaar
- 51-66 jaar

De doelgroep van deze enquête is 20-66 jaar.

3. Wat is uw hoogst genoten opleiding?

- Geen/ Lager- of basisonderwijs
- VMBO/MAVO/LBO
- MBO (MTS, MEAO)
- HAVO/VWO (HBS, MMS)
- HBO/WO (HTS/HEAO)

4. Wat is uw werksituatie?

- In loondienst
- Zelfstandige/ondernemer
- Werkloos
- Nog niet werkzaam
- Anders, namelijk:

5. Volgt u het nieuws rondom de pensioendiscussie?

- Meestal wel
- Meestal niet
- Nooit

6. Wat vindt u van de huidige pensioenontwikkelingen?

- Nodig
- Niet nodig
- Weet niet

7. Bent u het eens met de stijging van de pensioenleeftijd?

- Ja
- Nee
- Geen mening

8. Heeft u er vertrouwen in dat tegen de tijd dat u met pensioen mag er nog een sociale uitkering zoals de AOW zal bestaan?

Vertrouwen o o o o Geen vertrouwen

9. Wilt u doorwerken tot uw AOW-leeftijd?

- Ja → vraag 11
- Nee → vraag 10

10. Wat is hiervan de reden?

11. Hoe staat u tegenover een flexibele AOW-leeftijd? (eerder AOW met een lagere uitkering of later AOW met een hogere uitkering)

- Positief → vraag 12
- Negatief → vraag 13

12. Zou u hier gebruik van willen maken?

- Ja, eerder
- Ja, later
- Nee

13. Zou er een mogelijkheid moeten bestaan om een deel van het reeds opgebouwde pensioen in te kunnen ruilen voor vrije tijd gedurende het arbeidsleven? (Denk hierbij bijvoorbeeld aan een periode deeltijdwerken of een sabbatical)

- Ja
- Nee

14. Zou u gebruik willen maken van deeltijdpensioen? (Uren afbouw voorafgaand aan volledig pensioen met daarbij een pensioenuitkering, bijv. 75% arbeid en 25% pensioenuitkering.)

- Ja
- Nee

15. Zijn uw wensen ten aanzien van uw pensioen en vrije tijd veranderd door de verschuivende AOW-leeftijd?

- Ja → vraag 16
- Nee → vraag 17

16. In welk opzicht zijn uw wensen veranderd?

17. Bent u bang dat met de huidige vooruitzichten tot een hogere pensioenleeftijd de mogelijkheid dat u nog daadwerkelijk kunt genieten van uw opgebouwde pensioen is afgenomen? (o.a. door fysieke gezondheid)

- Ja → vraag 18
- Nee → vraag 19

18. Leidt dit er toe dat u daardoor eventuele extra financiële ruimte meer in zou zetten voor extra's tijdens het arbeidsleven dan voor extra pensioenopbouw?

- Ja
- Nee

19. Spelen de volgende factoren een rol bij uw beslissingen ten aanzien van uw pensioen?

Baantevredenheid

Veel o o o o Weinig

Inkomenshoogte

Veel o o o o Weinig

Fysiek zware arbeid

Veel o o o o o Weinig Nvt

Mentaal zware arbeid

Veel o o o o o Weinig Nvt

Onduidelijkheid over uw pensioenleeftijd

Veel o o o o Weinig

20. Heeft u uw pensioenoverzicht op www.mijnpensioenoverzicht.nl weleens bekeken?

- Ja
- Nee

21. Welke manieren van extra pensioenopbouw kent u?

- ☐ Lijfrente/koopsompolis
- ☐ Beleggen
- ☐ Banksparen
- ☐ (Over)waarde eigen huis
- ☐ Vastgoed
- ☐ Anders:

22. Denkt u na over uw eigen oudedagsvoorziening?

- Ja → vraag 23
- Nee → vraag 24

23. Bent u concreet bezig met extra pensioenopbouw?

- Ja → vraag 25
- Ik heb advies ingewonnen → vraag 26
- Nee → vraag 27

24. Is er een reden waarom u nog niet nagedacht heeft over uw oudedagsvoorziening?

25. Op welke manier doet u dat?

- ☐ Lijfrente/koopsompolis
- ☐ Beleggen
- ☐ Banksparen
- ☐ (Over)waarde eigen huis
- ☐ Vastgoed
- ☐ Anders:

26. Over welke mogelijkheden heeft u advies ingewonnen?

- ☐ Lijfrente/koopsompolis
- ☐ Beleggen
- ☐ Banksparen
- ☐ (Over)waarde eigen huis
- ☐ Vastgoed
- ☐ Anders:

27. Wat is de reden hiervan?

Bijlage II resultaten open vragen enquête

10. Wat is de reden dat u niet door wilt werken tot uw AOW-leeftijd?

Jongere beroepsbevolking:

- Genieten, leuke dingen doen voor het te laat is
- Is tegen die tijd waarschijnlijk 75
- Genieten van vrije tijd
- Er zijn zoveel andere leuke dingen als werken
- Vervroegd pensioen voor zware beroepen!
- Ik werk al vanaf m'n 18e. Zou graag eerder stoppen met werken om nog wat van het leven te genieten
- graag zou ik eerder rust nemen en reizen
- Ik weet nu nog niet hoe ik mij dan voel, kan je het dan nog lichamelijk aan
- Ik werk om te leven en niet andersom. Als mijn gezondheid/situatie er niet naar is wil ik niet werken tot het eind.
- Ik wil genieten wanneer dit financieel mogelijk is.. hierbij evt vrijwillig werk verrichten
- Veel sparen en dan eerder stoppen met werken om te genieten van het leven
- Jongeren zijn in mijn beleving de toekomst. Door het verlengen van de AOW leeftijd creëer je dat de jongere generatie langer door blijft studeren. Hierdoor is de oudere generatie 'verplicht' om langer te blijven werken. Ervaring speelt hierbij wel een belangrijke rol natuurlijk. Persoonlijk zou ik een gezonde balans willen terugzien wat betreft leeftijd. Jonge/frisse wind in combinatie met ervaring. Dat versterkt elkaar en is hard nodig in de maatschappij.
- Genieten van het leven
- Na 55 jaar moet je genieten van je leven. Ook is de kans van ontslag groot door goedkopere jongeren en nieuwe baan krijgen lukt niet meer.
- Ik wil ook nog kunnen genieten op latere leeftijd
- Daar is mijn baan te zwaar voor
- Een leerkracht op die leeftijd nog voor de klas lijkt me niet heel wenselijk!
- Ik denk dat ik dat niet red door mijn zware beroep
- Ik vind het te hoog. Ik wil wel van mn pensioen kunnen genieten, aangezien de leeftijd hoger wordt heb je de kans dat je te oud bent voor vakanties etc.
- Ik hoop voor die tijd mijn schapen op het droge te hebben
- Te ver van mijn bed :)
- Het ligt erg aan de situatie. Als ik gezond oud mag worden en met energie kan blijven werken dan graag. Als ik al aftakel zou het fijn zijn om eerder te kunnen stoppen en zo nog te genieten van een pensioen. Indien dit financieel haalbaar is natuurlijk!
- Vroegtijdig pensioen indien financieel haalbaar
- Afhankelijk van het soort werk wat ik ga doen, wil ik eerder kunnen stoppen.
- Je bent bijna je hele leven aan het werk en alles draait om geld. Hoe ouder je wordt hoe meer mankementen je krijgt.
- Vanaf 12 t/m 68 jaar werken in een mensenleven is echt te lang.
- Liever eerder stoppen, dan heb ik genoeg gedaan
- Lichamelijk zou de leeftijd opschroeven nog zwaarder zijn.
- Veel te oud! Wil ook van het leven genieten.. ik leef niet om te werken, maar werk om te om leven.
- Vervroegd pensioen
- Zelf ook pensioen opbouwen en naar een druk werkend leven hopelijk nog van wat leuke en actieve jaren kunnen genieten
- Als het kan eerder genieten van het leven als gepensioneerde :)
- Duurt te lang
- Eerder stoppen in goede gezondheid is me meer waard dan 100% pensioen
- Eerder genieten van mijn oude dag

- Leeftijd wordt veel te hoog
- wordt veel te hoog
- Geen zin om slaaf van de maatschappij te zijn
- Ik weet niet hoe mijn werkzaamheden er in de toekomst uitzien en hoe gezond ik zelf ben. Ik wil graag werken zolang ik dat kan en wil, maar of dat tot mijn 50ste of 75ste is weet ik niet
- Met genoeg eigen vermogen wil ik eerder stoppen en nog van het leven genieten
- Afhankelijk van gezondheid
- Het onderwijs is een zwaar beroep. Ik zie mijzelf dit niet tot mijn 67 doen.
- Het is ook keer mooi geweest
- Vanwege hoge leeftijd bij pensioen niet meer in staat om te genieten van het leven.
- In vergelijking met leeftijdsgenoten ben ik op een jonge leeftijd gestart met werken.
- Tot de AOW-leeftijd werken betekent (ongeveer) 45 jaar werken
- Zoals het er nu uit ziet moet ik tot 71 en 3 maanden.. Tegen die tijd ben ik ook wel oud en versleten. Hoelang duurt mijn oude dag dan nog en in welke lichamelijke of fysieke staat kan ik doe goed uitzitten. Als iedereen om je heen nu al de 75 amper aantikt..
- Hopelijk voldoende geld verdiend om eerder te kunnen stoppen
- Wel erg lang, wil graag op die leeftijd veel reizen
- Dat is momenteel 71 jaar en 3 maanden, dat vind ik te lang
- Doel is om genoeg geld te hebben om eerder te kunnen stoppen, maar als het kan is een beetje bezig blijven rond die leeftijd prima
- Geen verplichtingen op oude dag.
- Lichamelijk veel zwaar werk
- Indien ik mijn werk heel leuk vind wil ik blijven werken, maar ik wil de financiële middelen hebben om eerder te kunnen stoppen/minderen.
- Ik wil ook nog kunnen genieten van mijn leven zonder werk terwijl ik er nog energie voor heb.
- Vind het afhankelijk van situatie / gezondheid en welzijn
- Ik wil graag de mogelijkheid hebben om eerder te kunnen stoppen.
- Werk liever zo kort mogelijk
- Zelf een potje sparen om eerder te stoppen. Mocht dit niet kunnen, dan werk ik tot mijn pensioen leeftijd
- Als ik eerder kan stoppen met werken zou ik daar geen problemen mee hebben. Mits dat financieel gezien kan
- Hoop nog de lotto te winnen

Overige beroepsbevolking:

- Lichamelijke problemen
- Ik leef niet om te werken, ik werk om te leven...
- Wil meer vrije tijd, minder verlichting en vast zitten aan afspraken.
- Zorg voor eigen AOW en pensioen
- Lichamelijk te zwaar
- Wil eerder stoppen omdat ik leuke dingen wil do en wanneer ik nog vitaal ben.
- Te zwaar werk
- Werk vanaf mijn 18de continue. Soms is het gewoon genoeg en ik wil het niet steeds verder op schuiven.
- Ik ben docent, ik weet niet of de jeugd op een bejaarde docent zit te wachten.
- Ben inmiddels al gestopt met werken
- Arbeidsongeschikt
- Werk in de zorg .dan ben ik te oud voor mijn functie vind ik
- Hoop eerder te genieten van vrije tijd.
- Vraag me af of ik het dan fysiek nog kan
- Wil nog zoveel... Vrije tijd is dat echt voor nodig
- Het wordt lichamelijk en geestelijk te zwaar

- Lekker genieten
- Kan geen werk meer vinden
- Ben met prepensioen
- Mijn beroep. Ik denk niet dat ik mijn beroep aankan op die leeftijd.
- Ik zie het in mijn beroep niet zitten op tot mijn 67e onregelmatige diensten te draaien
- Te zwaar om vol te houden tot pensioen zowel fysiek als mentaal.
- Wil graag halveren voor mijn 65 st jaar.

16. In welk opzicht zijn uw wensen ten aanzien van uw pensioen veranderd door de stijgende AOW-leeftijd?

Jongere beroepsbevolking:

- Eerder dacht ik dat komt nog wel. Het is nog zo ver weg. Maar als ik eerder met pensioen wil moet ik daar nu al aan werken
- Door dat je pensioen leeftijd steeds hoger ligt en je nu nog niet weet in welke lichamelijke staat je dan bent.
- Als er meer van ons geëist wordt, dan moet daar ook iets tegenover staan. Nogmaals: werk om te leven, niet andersom.
- Ik denk dat als wanneer je zelf de keuze hebt om eerder of later met pensioen kan wel bijdraagt aan gezondheid/werkdruk. Wel hangt hier natuurlijk een prijskaartje aan. (Eigen spaargeld gaat hierbij wel een grote rol spelen denk ik)
- Dan kun je bewust kiezen voor je pensioen en wat je met de tijd gaat doen!
- Wat ik al aangaf, mijn wens is om dan lekker met vakantie te gaan en te genieten net zoals mijn opa en oma nu doen samen!
- Andere invulling tijd
- Naarmate de pensioenleeftijd hoger wordt wil ik eerder met pensioen kunnen.
- Minder drukke baan om het vol te houden t/m 68e.
- Je zult eerder dingen moeten plannen voordat je werkt totdat je overlijdt.
- Mogelijk eerder gebruik maken van pensioenopties/deeltijd werken
- Het is onzeker hoe lang we nog moeten werken en dat maakt het interessant hoe de toekomst eruit gaat zien.
- Wil niet doorwerken tot AOW leeftijd
- Ik moet nog langer door blijven werken dan ik had gepland. Op een gegeven moment is je lichaam op en heb je met alledaagse dingen moeite. Zeker in de sector waarin ik werk. Ikzelf had graag na mijn 65 het rustiger aan willen doen en genieten van mijn pensioen, maar door deze constant veranderende regels zal ik toch door moeten werken om nog een beetje leuk te kunnen leven
- Dat ik blij mag zijn als ik ooit mijn pensioen leeftijd red... en anders al eerder een deel wil opnemen zodat ik er nog een beetje van heb kunnen genieten
- Ik wil eerder met pensioen
- Dat er meer tegenover zou moeten staan als je langer door werkt. Ook niet in elk beroep is het mogelijk om tot die leeftijd door te werken
- Eerder stoppen zit er niet in. De tijd veranderd, misschien is tussendoor rustiger aan doen dan ook niet verkeerd.
- Langer doorwerken met hogere leeftijd AOW
- Ik denk dat dit zo zal zijn doordat ik pas op veel latere leeftijd pensioen krijg en daardoor is het maar de vraag hoe mijn lichamelijke conditie is
- Ik werk 40 uur per week. Doordat we langer door moeten werken ga je wel nadenken of je dat wel vol houdt 40 uur werken nog zoveel jaren. Aan de andere kant moet je ook wel als je iets wilt opbouwen in je leven. Zeker als je eerder wilt stoppen met werken. En ook dit wordt je onmogelijk gemaakt omdat je zelf niet mag potten voor je pensioen omdat je dan belachelijk veel belasting moet betalen. Door alle regels in Nederland is het bijna onmogelijk geworden om te sparen of eerder te stoppen met werken.

- Het geeft me nu nog meer motivatie om eerder te stoppen met werken
- Poeh pensioen is nog zo ver weg. Denk hier nog niet zo over na. Wel bezig met balans vrije tijd en werk, omdat we toch nog lang moeten werken
- Eerder kunnen stoppen
- Dat zie ik wel tegen die tijd maar ken me zelf tegen die tijd heb ik wensen

Overige beroepsbevolking:

- Ik ben er zekerder van zelf ook voorzieningen te willen treffen
- 3 dagen werken met 2 vrije dagen
- Ik stel het denken over wanneer en hoe vul ik mijn vrije tijd in uit.
- Je bent minder vitaal als je ouder wordt dus zoeken naar rustigere invulling
- Meer tijd nemen om van het leven te genieten
- Meer pensioenopbouw nodig
- Kortere werkdagen
- Besef nu meer dat er meer is dan alleen werken. Lees: vrijwilligerswerk, iets ontspannender in het leven staan
- Behoeft eerder te stoppen met werken en met pensioen te gaan wordt groter
- Pre pensioen aantrekkelijker vooruitzicht
- Ik ga die leeftijd nooit redden, eerder met pensioen dus.
- Heb mijn persoonlijke planning moeten wijzigen. Ineens ruim twee jaar extra overbruggen qua inkomen.
- Meer doen, met minder geld.
- Ik ga eerder met pré pensioen vanwege een vaststellingsovereenkomst
- Eerder minder werken om langer vol te kunnen houden.
- I.c.m. met het feit dat vervroegd uittreden niet meer op een fatsoenlijke manier haalbaar lijkt probeer ik er voor te zorgen dat ik eerder kan stoppen met werken
- Leef met de dag, hoe later de AOW begint, hoe meer kans je hebt om het niet eens te halen
- Meer tijd om voor te bereiden op pensioen impact nodig

24. Is er een reden waarom u nog niet nagedacht heeft over uw oudedagsvoorziening?

Jongere beroepsbevolking:

- Nee
- Ben student
- Daar voel ik me nog te jong voor (ook al weet ik dat dat niet waar is)
- Dat duurt nog zo lang...
- Te jong, nu andere dingen belangrijk
- Nog niet in hoge mate, dit omdat het voorlopig nog niet aan de orde is.
- Ik ben nog erg jong en nog niet volledig begonnen aan mijn carrière
- Nee ik het net niet en ben nog lang niet bij die leeftijd
- Dat komt met een vaste baan vanzelf.
- Te jong
- Eerst huisje boompje beestje
- Ben nog jong
- Nee
- Erg ver weg nog
- Zo oud ben ik nog lang niet!
- Het zou verstandig zijn het wel te doen, maar het duurt nog zo lang. Daarbij komt dat ik nog niet eens aan het werk ben.
- Niet een specifieke reden. Momenteel hou ik mij niet zo veel bezig met pensioen en alles wat daarbij komt kijken.
- Nee, eigenlijk niet
- Fout v ondernemers. Eerst voldoende verdienen en dan daar geld voor vrij maken

- Omdat ik 25 ben en nog studeer
- Nog studerend
- Nog niet mee bezig nu ik nog geen vaste baan heb en nog studerend ben.
- Ik ben nog niet begonnen met werken, daarom schuif ik het nadenken over deze deprimerende problematiek ver voor me uit.
- Ik ben bijna 24 en net begonnen op de arbeidsmarkt. Pensioen is voor mij nog te ver weg om daar actief over na te denken
- Studerend
- Ik werk nog niet, heb geen inkomen en kan dus niet investeren. Lijkt me vrij zinloos dan
- Dat is nog erg ver weg!
- Nog te jong daarvoor
- Ik werk nog niet en heb er nooit uitleg over gehad.
- Te jong
- Pas 27 jaar
- Ik ga ervanuit dat ik nog wel mijn eigen woning kan hebben en zelfstandig kan wonen
- Pas net aan werk en nog niet mee bezig
- Geen verstand van, werk ook nog niet
- Is nog zo ver weg
- Ik ben pas 27
- Nog heel ver weg
- Te jong. Ga ik pas op inspelen vanaf 40 jaar
- Omdat ik pas 24 ben en de discussie vast nog even duurt. De kans is groter dat de leeftijd stijgt en ik het niet haal dan andersom
- Ben nog te jong
- Ik ben nog niet zo oud
- Ik ben op dit moment niet zo gezond dus hoop dan nog te leven dus kijk eerst dit jaar maar even aan
- Nog studerende
- Nee
- Nee
- Ben nog jong

Overige beroepsbevolking:

- Te ver weg nog, ik ben 36
- Nee
- De eerste oude dag reserve is geheel in lucht opgegaan door de fijne belegging van de verzekering en garantie op meer succes is er niet dus we zien het wel tegen die tijd dat we met pensioen gaan
- Nee geen reden...leef per dag
- Geen mogelijkheid
- Nee
- Geen tijd voor genomen.
- Het lijkt zo?n ver van mijn bed show. Ik zou eigenlijk wel moeten gaan sparen.
- Lijkt nog ver weg
- Lijkt nog ver weg
- Te ingewikkeld, nog ver weg
- Nee
- Nee, nog te ver van m'n bed show
- Leef op dit moment bij de dag

27. Is er een reden voor dat u (nog) niet concreet bezig bent met extra pensioenopbouw?

Jongere beroepsbevolking:

- Nog jong en elastisch :)
- Ivm relatief jonge leeftijd bestaat er de mogelijkheid dat het tegen die tijd weer gewijzigd is. Daarnaast zal ik zelf eerder een stabiele financiële situatie willen hebben om daar over na te denken (denk aan aankoop eigen woning, krijgen van kinderen etc.).
- Dat niet maar het zet nog geen zoden aan de dijk als ik voor een paar tientjes ga inleggen. Dan heb je niet genoeg aan het einde van de rit
- Ik ben nog jong en heb sinds een paar jaar mijn pensioen geregeld
- Probeer wel zoveel mogelijk bij te blijven qua informatie via werkgever en wet- en regelgeving. Maar kan in zekere mate wel meer, dit is wel heel belangrijk. (Meer tijd voor vrijmaken)
- Nee
- Ben sinds anderhalf jaar voor mij zelf begonnen, en kan nog niet echt iets missen om nu al voor mijn pensioen te gaan werken.
- Nog te jong?
- Onwetendheid
- Ik geniet nu en ben daar eigenlijk nog niet mee bezig geweest.
- Nog niet bewust genoeg mee bezig en zit nu in een levensfase van een huis kopen en gezin krijgen, daar gaan de financiën nu wel aan op
- Ik moet nog wel even
- Ben nog maar 24 en dan moet je eerst maar eens oud worden
- Eerst mn leven opbouwen, daarna denk ik na over de afbouw.
- Omdat ik nog erg jong ben en nog heel erg lang moet werken. Daarnaast is het niet erg makkelijk om te vinden hoe je extra pensioen op kunt bouwen met een zekerheidsgarantie.
- Het duurt nog zo lang?
- Kort begonnen met werken, eerst schulden afbetalen
- Er gaan nog vele ontwikkelingen komen en dat is voor mij interessant wanneer het tzt zover is.
- Geen geld voor nu. Als dertiger je studieschuld terugbetalen en een jong gezin onderhouden is al kostbaar genoeg.
- Nog te ver weg naar mijn idee, maar zou dit wel moeten doen.
- Te ingewikkeld. Lijkt nog ver weg.
- Nog niet voldoende financiële ruimte om dit te realiseren
- Ik heb nog geen inkomen als student.
- Ik werk nog niet heel lang, heb net een huis gekocht en een kind gekregen. Dus nu zit het er financieel nog even niet in

Overige beroepsbevolking:

- Vind het nog wat "ver van mijn bed" hoewel ik mij bewust ben van de voortschrijdende tijd...
- Zijn wel aan het sparen. Verder geen reden.
- Zelfstandig
- Nog niet relevant
- Regels/ eisen / wetten..... De regering verandert het hoe hun uitkomt. Zaken waren geregeld, AOW/ pensioen/ eigen opbouw. Nu heeft de overheid dat verandert en daar baal ik van. Wie zegt mij dat ze dat straks níét weer gaan doen? Bouw je iets op en bepaalt de overheid wat er met je geld gebeurt. Dat hebben ze nu toch ook gedaan!
- De omstandigheden zijn er nog niet naar.
- Ik heb al een aantal zaken geregeld
- Vermoed dat het wel op orde is en anders moet ik bijschakelen

- Schuif het voor me uit omdat het toch steeds wijzigt
- Geen financiële middelen
- Nee
- Laksheid
- Weinig vertrouwen in het bestaan van pensioen tegen die tijd.
- Geen tijd meer voor en nu moeten we ook rondkomen.
- Prive omstandigheden
- Ben geen kostwinner, mijn salaris is “erbij”. Geldt ook voor mijn pensioen, zal niet veel zijn.

Bijlage III Aanvullende vragen

Een aantal vragen heeft een keuzemogelijkheid zoals eens/oneens of wel/geen. Hierbij is de gestelde vraag afhankelijk van het door de geïnterviewde ingevulde resultaat bij de enquête.

1. Je hebt in de enquête aangegeven het eens/oneens te zijn met de stijging van de AOW-leeftijd. Waarom ben je het eens/oneens?
2. Waarom vind je dat er (geen) verandering van het pensioenstelsel nodig is?
3. Je hebt aangegeven dat je verwacht dat er wel/geen AOW-uitkering zal bestaan tegen de tijd dat je zelf met pensioen mag. Waarop baseer je deze verwachting?
4. Wat vind je er van dat iedereen/jij langer door moet werken dan de oudere generaties?
5. Hoe zie je je pensioen voor je? Welke wensen heb je?
6. Waren deze wensen/dit beeld anders voordat het bericht kwam dat de AOW-leeftijd omhoog ging?
7. Denk je dat pensioen nog net zo belangrijk is als eerst of heeft de stijgende AOW-leeftijd vrije tijd tijdens het arbeidsleven belangrijker gemaakt?
8. Wat zijn voor jou redenen om na te denken over jouw eigen pensioen?

Indien in de enquête aangegeven is dat er nog geen actie ondernomen is t.a.v. de oudedagsvoorziening worden de volgende vragen gesteld:

9. Vind je dat er actie nodig is voor je oudedagsvoorziening?
10. Zo ja, waarom heb je het nog niet gedaan?
11. Wat is er indien nodig voor nodig om in actie te komen?

Indien in de enquête aangegeven is dat er actie ondernomen is t.a.v. de oudedagsvoorziening worden de volgende vragen gesteld:

12. Wat heeft je tot actie aangezet?
13. Op welke manier ben je bezig met je oudedagsvoorziening? (Hoe ziet deze "actie" er uit)

Bijlage IV Resultaten aanvullende vragen

Ondervraagde 1

Vrouw

MBO

Werkzaam in loondienst

Je hebt in de enquête aangegeven het oneens te zijn met de stijging van de AOW-leeftijd. Waarom ben je het oneens?

Omdat ik vind dat er andere regels moeten gelden. Als je zoveel jaar gewerkt hebt moet je in aanmerking kunnen komen om eerder te stoppen. In sommige beroepen is het heel zwaar om zo lang door te werken.

Waarom vind je dat er verandering van het pensioenstelsel nodig is?

Eigenlijk hetzelfde antwoord als bij vraag 1. In zware beroepen moet je eerder kunnen stoppen. Of als je zoveel jaar gewerkt hebt moet je kunnen stoppen.

Je hebt aangegeven dat je er geen vertrouwen in hebt dat er nog een AOW-uitkering zal bestaan tegen de tijd dat je zelf met pensioen mag. Waarop baseer je deze verwachting?

Lastige vraag.. Ik denk dit omdat alles steeds duurder wordt en we meer belasting moeten betalen. Het is denk ik meer een gevoel dan dat ik dit ergens op gebaseerd heb.

Wat vind je er van dat iedereen/jij langer door moet werken dan de oudere generaties?

Ik vind dat jammer. Ik ben van mening dat als je een X aantal jaar hebt gewerkt dat je de mogelijkheid moet krijgen om te stoppen. We worden allemaal steeds ouder zeggen ze. Maar je moet met je pensioen ook nog kunnen genieten van het leven.

Hoe zie je je pensioen voor je? Welke wensen heb je?

Ik zou graag net zo fijn willen leven als nu, dat ik er financieel niet op achteruit ga. En ik zou graag nog iets van de wereld willen zien. Reizen, vrijwilligerswerk doen, genieten.

Waren deze wensen/dit beeld anders voordat het bericht kwam dat de AOW-leeftijd omhoog ging?

Nee eigenlijk niet

Denk je dat pensioen nog net zo belangrijk is als eerst of heeft de stijgende AOW-leeftijd vrije tijd tijdens het arbeidsleven belangrijker gemaakt?

Ik denk het laatste. Veel mensen van mijn leeftijd zijn hier niet mee bezig terwijl ze dat eigenlijk wel zouden moeten zijn. Je merkt nu dat vrije tijd ook heel belangrijk is naast het werken. Veel mensen werken parttime om zo tijd voor andere dingen te hebben.

Wat zijn voor jou redenen om na te denken over jouw eigen pensioen?

Ik wil graag net zo blijven leven als ik nu doe. Maar om er ook echt voor te gaan sparen is nog een tweede. Ik wil niet in het bekende gat vallen als je stopt met werken.

Je hebt in de enquête aangegeven dat je (nog) geen actie hebt ondernomen ten aanzien van je oudedagsvoorziening.

Vind je dat er wel actie nodig is voor je oudedagsvoorziening?

Ja

Waarom ben je nog niet in actie gekomen?

Ik heb uitgerekend hoeveel ik nodig zou hebben om eerder te kunnen stoppen met werken, maar dan moet je best veel inleggen om tot dat bedrag te komen.

Wat is er voor nodig om in actie te komen?

Een goed plan hoeveel je kan inleggen zodat je tot het gewenste bedrag komt

Je hebt in de enquête aangegeven het oneens te zijn met de stijging van de AOW-leeftijd. Waarom ben je het hier mee oneens?

Naar mijn mening is de leeftijd waar onze AOW leeftijd op staat al heel erg hoog. Daarbij denk ik dat het fysiek niet mogelijk is om de leeftijd nog verder op te schroeven. Daarbij zal dus een bijkomstigheid dat er veel uitval zal zijn.

Waarom vind je dat verandering van het pensioenstelsel nodig is?

Ik denk dat de leeftijd opschroeven niet realistisch is. Er zal dus een andere oplossing moeten komen om een eventueel financieel gat te moeten opvullen. Daarnaast zie ik het persoonlijk niet zitten om echt mijn hele leven te moeten werken.

Je hebt aangegeven dat je verwacht dat er geen AOW-uitkering zal bestaan tegen de tijd dat je zelf met pensioen mag. Waarop baseer je deze verwachting?

Aangezien de vergrijzing aan het toenemen is en er pensioen tekorten zijn. Dit komt regelmatig op het nieuws en in de kranten. Zal dat geld wat voor de huidige pensioen gerechtigde gebruikt word misschien te korten kunnen maken voor de werkenden van nu. Daarom zou het mij niet verbazen dat je zelf moet sparen, beleggen of iets anders voor de toekomst. Om het toch mogelijk te maken dat je met pensioen kan.

Wat vind je er van dat iedereen/jij langer door moet werken dan de oudere generaties?

Ik persoonlijk vind dat niet erg daarmee ben ik opgegroeid dat de kans bestaat dat onze leeftijd van AOW veel hoger zal liggen. In plaats van anderen de schuld geven moeten wij zelf het heft in handen nemen en de verandering in gang zetten zodat wij niet de dupe worden.

Hoe zie je je pensioen voor je? Welke wensen heb je?

Ik wil liever niet later dan 67/65 met pensioen. Liefste natuurlijk dat mijn salaris overeen komt met mijn pensioen dus dat ik niet een gat krijg.

Waren deze wensen/dit beeld anders voordat het bericht kwam dat de AOW-leeftijd omhoog ging?

Nee

Denk je dat pensioen nog net zo belangrijk is als eerst of heeft de stijgende AOW-leeftijd vrije tijd tijdens het arbeidsleven belangrijker gemaakt?

Ik denk zeker dat de vrije tijd belangrijker is dan het pensioen bedrag dat je ontvangt

Wat zijn voor jou redenen om na te denken over jouw eigen pensioen?

Financieel, ik wil er natuurlijk liever niet op achteruit gaan. En graag dingen blijven ondernemen, zoals bijvoorbeeld reizen.

Wat heeft je tot actie aanzet?

Realistisch nadenken en voor ons zelf een zekere toekomst tegemoet gaan en daarbij hoort onder andere nadenken over de financiën.

Op welke manier ben je bezig met je oudedagsvoorziening? (Hoe ziet deze "actie" er uit)

Wij proberen onze vaste lasten zo laag mogelijk te hebben als we ouder zijn. De consequentie in momenteel dat wij hele hoge vaste lasten hebben omdat wij versnelt aflossen. De reden hiervoor is dat wij dan op onze oude dag een lage hypotheek hebben bijvoorbeeld. Daarnaast zijn wij momenteel al bezig met beleggen en sparen wij ook nog op onze spaarrekening (dit is meer voor onvoorziene kosten en reizen dus minder voor later).

Je hebt in de enquête aangegeven het oneens te zijn met de stijging van de AOW-leeftijd. Waarom ben je het oneens?

Het gemiddelde leeftijd van een Nederlander is afgelopen jaren aanzienlijk gestegen, mede door de betere gezondheidszorg en de kennis van de mens. Ik ben van mening dat er onderscheid moet komen met betrekking op het AOW leeftijd. De reden waarom de overheid de AOW-leeftijd wil laten stijgen is bekend, maar er moet meer gekeken naar de werkzaamheden die de persoon in kwestie uitoefent. Mensen die zware fysieke werkzaamheden uitoefenen krijgen eerder last van lichamelijke en fysieke belemmeringen in de dagelijkse werkzaamheden. Hierdoor moet er worden gekeken naar een middenweg om de mensen die op jongere leeftijd zijn versleten of last heeft van psychische problemen op te vangen. De AOW-leeftijd mag van mij wel stijgen, maar er moet worden gekeken naar de belasting van de werkzaamheden die de persoon in kwestie uitoefent.

Je hebt aangegeven dat je er redelijk vertrouwen in hebt dat er AOW-uitkering zal bestaan tegen de tijd dat je zelf met pensioen mag. Waarop baseer je deze verwachting?

Ondanks dat Nederland vergrijst heb ik inderdaad het vertrouwen dat tegen de tijd ik het nodig heb, een AOW-uitkering kan ontvangen. Wat de overheid gaat doen met de leeftijd is onduidelijk, maar er zal een vangnet moeten komen voor mensen die ondanks de uitkering in financiële problemen belanden. De uitkering zal misschien door de vergrijzing inkrimpen, maar door de gemiddelde belastingbetaler zal er altijd een budget beschikbaar worden gesteld door de overheid voor de oudere medemens.

Wat vind je er van dat iedereen/jij langer door moet werken dan de oudere generaties?

Persoonlijk gezien heb ik geen problemen met de situatie als ik langer moet doorwerken dan de oudere generaties. De werk omstandigheden zijn echter ook aanzienlijk verbeterd dan enkele jaren geleden (mits iedereen zich hier aan houdt). Zolang je werk je hobby is wat ik graag uitoefen, kan ik dit tot me dood volhouden (hoef geen 40uur te zijn).

Hoe zie je je pensioen voor je? Welke wensen heb je?

Zoals hierboven vermeld mag ik graag door werken indien dit lichamelijk mogelijk is. Wel moet het mogelijk zijn om parttime te gaan werken en om eventueel van mijn (klein)kinderen te genieten en om te genieten van het leven zolang het gaat. Naar Australië gaat zeker nog een keer gebeuren!

Waren deze wensen/dit beeld anders voordat het bericht kwam dat de AOW-leeftijd omhoog ging?

Nee, deze wensen zijn altijd zo geweest. Dat de AOW-leeftijd gaat stijgen is een gegeven waar wij als burgers relatief weinig op kunnen sturen. Iedereen moet kunnen streven om zijn eigen droom te kunnen verwezenlijken.

Denk je dat pensioen nog net zo belangrijk is als eerst of heeft de stijgende AOW-leeftijd vrije tijd tijdens het arbeidsleven belangrijker gemaakt?

Pensioen blijft belangrijk. Iedereen heeft recht op een onbezorgd leven. Aangezien de AOW-leeftijd stijgt is het belangrijk om tijdens de werkzaamheden meer te ontspannen en daarmee meer vrije tijd toepassen tijdens de dagelijkse werkzaamheden.

Wat zijn voor jou redenen om na te denken over jouw eigen pensioen?

Gezien ik zelfstandig werkzaam ben, ben ik genooddaakt om mijn eigen pensioen te verzamelen. Graag zou ik op oudere leeftijd onbezorgd willen genieten van mijn (klein)kinderen en geen financiële problemen ontvangen. Kom ik te overlijden, dan wil ik mijn nabestaanden zo goed mogelijk nalaten.

Vind je dat er actie nodig is voor je oudedagsvoorziening?

Voor zelfstandigen is er niks geregeld en dat zie je bij veel probleem gevallen van oudere zelfstandigen. Veel zelfstandigen zijn niet of nooit bezig geweest met zijn ouwe dag, alleen met de dagelijkse werkzaamheden en komen hierdoor, later in de problemen. Er moet meer stimulans komen zodat zelfstandigen meer rekening houden met hun ouwe dag, al is het hun eigen probleem. Zelf ben ik aan het kijken hoe ik dit ga invullen.

Zo ja, waarom heb je het nog niet gedaan?

Geen tijd is geen reden, maar ik ben nu 2,5 jaar zelfstandig en heb me er nog niet mee bezig gehouden. AOV is geregeld mocht ik arbeid ongeschikt raken.

Wat is er -indien nodig- voor nodig om in actie te komen?

Ik ben nu bezig met kijken naar enkele mogelijkheden wat voor mij het efficiënt voor mij is. Dit kan beleggen, sparen of een speciaal ingerichte pensioenfonds zijn.

Ondervraagde 4 Vrouw MBO Werkzaam in loondienst

Je hebt in de enquête aangegeven het oneens te zijn met de stijging van de AOW-leeftijd. Waarom ben je het oneens?

Ik ben het oneens met deze stelling, omdat ik vind dat de doorloop van de banen beter zullen zijn wanneer de AOW leeftijd 65 blijft. De jongeren hebben dan sneller kans op een baan en de ouderen kunnen welverdiend genieten van hun pensioen.

Je hebt aangegeven dat je verwacht dat je er geen vertrouwen in hebt dat er AOW-uitkering zal bestaan tegen de tijd dat je zelf met pensioen mag. Waarom heb je deze verwachting?

De regering verschuift de AOW leeftijd elke keer een beetje op, tegen de tijd dat ik met pensioen mag (over 40 jaar) zal de wet voor mijn gevoel zo zijn dat we dan nog langer moeten doorwerken. Op deze manier spaargeld moeten opbouwen voor de periode nadat we genoodzaakt zijn te stoppen met werken.

Wat vind je er van dat iedereen/jij langer door moet werken dan de oudere generaties?

Ik ben het daar niet mee eens. Ik heb in mijn antwoord op vraag 1 al aangegeven dat de doorloop van banen beter zal zijn wanneer we als oudere generaties met een leeftijd van 65 stoppen met werken en het stokje overdragen aan de jongere generaties.

Hoe zie je je pensioen voor je? Welke wensen heb je?

Ik hoop dat ik nog gezond en vitaal genoeg ben, tegen de tijd dat ik met pensioen mag, om lekker te reizen. Misschien zelfs wel emigreren.

Waren deze wensen/dit beeld anders voordat het bericht kwam dat de AOW-leeftijd omhoog ging?

Nee, mijn wensen zijn hetzelfde gebleven.

Denk je dat pensioen nog net zo belangrijk is als eerst of heeft de stijgende AOW-leeftijd vrije tijd tijdens het arbeidsleven belangrijker gemaakt?

Ik denk dat de stijgende AOW leeftijd de vrije tijd tijdens het arbeidsleven belangrijker maakt. De vooruitzicht naar je pensioen is erg onzeker.

Wat zijn voor jou redenen om na te denken over jouw eigen pensioen?

De toekomst. Wat zal er allemaal nog meer veranderen in de toekomst.

Vind je dat er actie nodig is voor je oudedagsvoorziening?

Ja, ik wil met pensioen kunnen op de oude AOW-leeftijd van 65 jaar.

Zo ja, waarom heb je het nog niet gedaan?

Goede vraag, weet ik geen goed antwoord op.

Wat is er voor nodig om in actie te komen?

Meer informatie over het hoe of wat. Nog meer duidelijkheid over wat er gaat komen en waar de regering precies heen wilt.

Ondervraagde 5 Man HBO Werkzaam als zelfstandige

Je hebt in de enquête aangegeven het eens te zijn met de stijging van de AOW-leeftijd. Waarom ben je het hier mee eens?

Logisch, dit gaat evenredig met de stijging van de gemiddelde leeftijd van de mens. Daarnaast kiezen veel mensen voor een leven waarin ze alleen maar werken, wat maken deze extra 2/3 jaar dan nog uit? Als je werkt voor je pensioen is niet de pensioensleeftijd maar je baan het probleem.

Waarom vind je dat verandering van het pensioenstelsel nodig is?

Op het moment zijn er grote bedrijven die enorme winst behalen door het gebruiken van andermans pensioen. Ik vind het ronduit belachelijk. Mensen betalen iedere maand een bedrag zodat ze later genoeg geld hebben om niet meer te werken. Dit geld krijgen ze vervolgens niet volledig terug, ondanks het feit dat het fonds er meer geld aan verdient heeft. Dit lijkt me nogal een aparte situatie.

Je hebt aangegeven dat je verwacht dat er nog een AOW-uitkering zal bestaan tegen de tijd dat je zelf met pensioen mag. Waarop baseer je deze verwachting?

Wellicht heet het geen AOW uitkering maar in Nederland is er ruim voldoende geld aanwezig om voor ouderen te zorgen. Daarnaast zijn er veel ouderen die simpelweg leven van deze AOW, hoe zal dit opgevangen worden? Hierom geloof ik niet dat de AOW(of iets van gelijke aard) opgeheven zal worden.

Wat vind je er van dat iedereen/jij langer door moet werken dan de oudere generaties?

Geen enkel probleem, de kans dat ik langer een vitaal leven lijd dan deze mensen is ook erg groot.

Hoe zie je je pensioen voor je? Welke wensen heb je?

Hier denk ik niet over na. Ik heb geen flauw idee hoe mijn leven zal gaan, het heeft weinig zin om me nu al voor te stellen hoe mijn pensioen zal zijn. Daarnaast is het een valkuil. Als ik nu mijn pensioen al ga verheerlijken is de kans groot dat ook ik een werkslaaf wordt die simpelweg om maar een fijn pensioen te hebben elke dag naar zijn bureau slentert.

Waren deze wensen/dit beeld anders voordat het bericht kwam dat de AOW-leeftijd omhoog ging?

Nee

Denk je dat pensioen nog net zo belangrijk is als eerst of heeft de stijgende AOW-leeftijd vrije tijd tijdens het arbeidsleven belangrijker gemaakt?

Ik denk dat de pensioensleeftijd weinig invloed heeft op het karakter van het pensioen. Wellicht worden mensen meer bewust van het feit dat ze nu ook al vrije tijd hebben.

Wat zijn voor jou redenen om na te denken over jouw eigen pensioen?

De enige reden is dat ik ook op die dag nog een rustig en onbezorgd leven wil kunnen leiden.

Vind je dat er actie nodig is voor je oudedagsvoorziening?

Op zich vindt ik actie nog niet nodig, het is wel wenselijk op het moment dat dit financieel mogelijk is.

Wat is er voor nodig om in actie te komen?

Een goede financiële basis, andere zaken hebben nu prioriteit. Wanneer zaken als een huis kopen en een stabiel(er) gevestigd leven hebben gerealiseerd zijn overweeg ik om geld te reserveren/in te zetten voor mijn pensioen. Tot die tijd houd ik me er niet echt mee bezig.

Ondervraagde 6 Man HBO Werkzaam in loondienst

Je hebt in de enquête aangegeven het eens te zijn met de stijging van de AOW-leeftijd. Waarom ben je het hier mee eens?

Als de kosten voor de staat afnemen, kunnen de belastingen lager worden. Met dit geld kan iedereen een eigen voorziening treffen voor de oude dag. Een keuze kan dan zijn om eerder te stoppen met werken.

Waarom vind je dat verandering van het pensioenstelsel niet nodig is?

We leven in een consumptiemaatschappij, dus mijn verwachting is dat de meeste mensen pas op (te) late leeftijd nadenken over de oudedagvoorzieningen. Daarom is het goed dat deze bevolkingsgroep op verschillende manieren geholpen wordt.

Je hebt aangegeven dat je verwacht dat er geen AOW-uitkering zal bestaan tegen de tijd dat je zelf met pensioen mag. Waarop baseer je deze verwachting?

Door de AOW leeftijd steeds hoger te maken (stel het wordt 100 jaar), dan zullen niet veel mensen van een AOW genieten. Daarnaast blijft er een administratieve last mee gemoeid, waardoor die lasten in verhouding te hoog worden en ik verwacht dat de AOW in zijn geheel afgeschaft gaat worden.

Wat vind je er van dat iedereen/jij langer door moet werken dan de oudere generaties?

We leven in een welvarendere tijd dan de oudere generaties. We hebben nu al de luxe om eventueel minder te kunnen werken. Het is dus aan ieder de keuze om deel te nemen aan de consumptiemaatschappij, of om zich er van te distantiëren en voorzieningen te treffen om eerder te kunnen stoppen met werken.

Hoe zie je je pensioen voor je? Welke wensen heb je?

Ergens tussen mijn 50ste en 60ste stoppen met werken, dit kan omdat er een passief inkomen tegenover staat en de vaste lasten minimaal zijn door een hypotheek vrije woning. Met passieve inkomen kan ik met mijn vrouw mooie reizen maken.

Waren deze wensen/dit beeld anders voordat het bericht kwam dat de AOW-leeftijd omhoog ging?

Nee hoor, ik heb altijd al plannen gehad om niet afhankelijk te zijn van de regels van de overheid. Dit omdat ik zelf mijn keuzes wil maken en het maar de vraag is in hoeverre voorzieningen in stand blijven.

Denk je dat pensioen nog net zo belangrijk is als eerst of heeft de stijgende AOW-leeftijd vrije tijd tijdens het arbeidsleven belangrijker gemaakt?

Even belangrijk, omdat voor mij de pensioensleeftijd niet gaat stijgen, er voor mij enkel financiële consequenties zullen zijn.

Wat zijn voor jou redenen om na te denken over jouw eigen pensioen?

Werken is een noodzakelijk kwaad om in levensonderhoud te voorzien. Dus is de vraag welke acties er nodig zijn om hiervan te ontkomen.

Wat heeft je tot actie aangezet?

De ideeën heb ik al sinds mijn tienerjaren, inmiddels is mijn inkomen hoog genoeg om dit tot uitvoer te brengen.

Op welke manier ben je bezig met je oudedagsvoorziening? (Hoe ziet deze “actie” er uit)

Door mijn huidige hypotheek niet verhogen en af te lossen in 30 jaar, door elke maand geld opzij te zetten om mee te beleggen en door na te denken over alternatieven om passief inkomen te genereren.

Ondervraagde 7 Vrouw HBO Werkzaam in loondienst

Je hebt in de enquête aangegeven het oneens te zijn met de stijging van de AOW-leeftijd. Waarom ben je het hier mee oneens?

Een stijging van de AOW-leeftijd betekend langer doorwerken op late leeftijd. Zoals algemeen bekend worden mensen op latere leeftijd minder fit. Wanneer men een lichamelijk zware baan heeft kan dat vaak betekenen dat men dit niet meer kan uitvoeren.

Waarom vind je dat verandering van het pensioenstelsel nodig is?

De AOW leeftijd moet net zo laag blijven als dat hij was. Mensen moeten de kans krijgen om nog op gezonde leeftijd van hun pensioen te kunnen genieten. Als de AOW leeftijd wel verhoogd blijft moet er tijdens het arbeidsleven meer vrije tijd worden vrij gemaakt.

Je hebt aangegeven dat je er redelijk vertrouwen in hebt dat er nog een AOW-uitkering zal bestaan tegen de tijd dat je zelf met pensioen mag. Waarop baseer je deze verwachting?

Op het moment wordt er nog steeds door iedereen AOW opgebouwd. Ik ga ervan uit dat mensen dit willen behouden en er rekening mee houden dat ze bij afschaffing van de AOW uitkering vooral zichzelf te pakken hebben.

Wat vind je er van dat iedereen/jij langer door moet werken dan de oudere generaties?

Vervelend. De 'oudere' generatie van nu leeft juist langer. Wie zegt dat wij (onze generatie) ook langer leven? Misschien is onze gemiddelde leeftijd straks wel 70 jaar. Dan heb je je hele leven gewerkt.

Hoe zie je je pensioen voor je? Welke wensen heb je?

Ik zou graag willen genieten van mijn pensioen door ergens in een ver land met een camper rond te reizen.

Waren deze wensen/dit beeld anders voordat het bericht kwam dat de AOW-leeftijd omhoog ging?

Nee, maar op hogere leeftijd na een leven lang zwaar werk zal het wel moeilijker worden.

Denk je dat pensioen nog net zo belangrijk is als eerst of heeft de stijgende AOW-leeftijd vrije tijd tijdens het arbeidsleven belangrijker gemaakt?

De hogere AOW leeftijd heeft vrije tijd tijdens het arbeidsleven zeker een stuk belangrijker gemaakt! Als we deze AOW leeftijd willen halen moeten we zeker onze vrije tijd nemen tijdens het arbeidsleven.

Wat zijn voor jou redenen om na te denken over jouw eigen pensioen?

Een gevoel van veiligheid. Het idee dat na jaren werken een pensioen hebt opgebouwd waar je de rest van je leven (na het werk) nog van kunt leven.

Vind je dat er actie nodig is voor je oudedagsvoorziening?

Als er nog meer dingen gaan veranderen wel. Ik hoop dat het de komende jaren blijft zoals het nu is of dat de AOW leeftijd weer wordt versoepeld.

Zo ja, wat is er voor nodig om in actie te komen?

Jongeren die bewust omgaan met hun pensioenvoorziening; kennisgeving!